

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ & ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ : «ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

**«Η ΟΔΗΓΙΑ 2014/42/ΕΕ ΓΙΑ ΤΗ ΔΕΣΜΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΕΥΣΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ Η
ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ»**

**“THE DIRECTIVE 2014/42/EU AS REGARDS THE FREEZING AND CONFISCATION OF ASSETS
FROM ILLEGAL ACTIVITY AND THE IMPLEMENTATION OF THE DIRECTIVE IN GREECE”**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της Ευαγγελίας Καράπα
Επιβλέπουσα: Επίκουρη Καθηγήτρια κα. Όλγα Τσόλκα

Αθήνα, 2023

Τριμελής Επιτροπή

Όλγα Τσόλκα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Μαρία Μενγκ-Παπαντώνη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Νικόλαος Λίβος, Επίκουρος Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Δήλωση περί λογοκλοπής: Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

Copyright © Ευαγγελία Καράπα, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ABSTRACT	6
Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο Πρώτο: Η Οδηγία 2014/42/ΕΕ	9
1. Η πορεία προς την έκδοση της Οδηγίας 2014/42/ΕΕ	9
1.2. Το αντικείμενο και το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 2014/42	11
1.3. Νομική βάση της Οδηγίας.....	11
1.4. Δέσμευση περιουσιακών στοιχείων και μορφές δήμευσης με βάση την Οδηγία.....	14
1.4.1. Δέσμευση περιουσιακών στοιχείων.	15
1.4.2. Δήμευση κατόπιν οριστικής καταδίκης.....	15
1.4.3. Δήμευση ίσης αξίας.....	16
1.4.4. Δήμευση χωρίς ποινική καταδίκη.	16
1.4.5. Εκτεταμένη Δήμευση.....	20
1.4.6. Δήμευση εις χείρας τρίτου	24
1.5. Διασφαλίσεις για τα μέτρα της δέσμευσης και δήμευσης.....	26
1.6. Διαχείριση δεσμευμένων και δημευμένων περιουσιακών στοιχείων (άρθρο 10 της Οδηγίας) και στατιστικά στοιχεία (άρθρο 11 της Οδηγίας)	28
1.7. Σχέση Οδηγίας με Κανονισμό (ΕΕ) 2018/1805	29
Κεφάλαιο Δεύτερο: Η δέσμευση και η δήμευση στην ελληνική έννομη τάξη	30
2.1. Συνταγματικοί περιορισμοί και γενικές αρχές του ουσιαστικού ποινικού δικαίου	31
2.2. Η ενσωμάτωση της Οδηγίας	32
2.2.1. Η δέσμευση και η δήμευση	33
2.2.2. Οι διασφαλίσεις	39
2.3. Η δήμευση και η δέσμευση σε ειδικούς ποινικούς νόμους.....	41
2.3.1. Νόμος για τη νομιμοποίηση εσόδων (Ν. 4816/2021).....	41
2.3.2. Νόμος Περί Όπλων (Ν. 2168/1993).	45
2.3.3. Νόμος Περί Εξαρτησιογόνων ουσιών (Ν. 4139/2013).....	46
2.3.4. Τελωνειακός Κώδικας (Ν.2960/2001).	46

2.4. Ο περιορισμός της ιδιοκτησίας μέσα από αποφάσεις του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ	48
Κεφάλαιο Τρίτο: Η Πρόταση νέας Οδηγίας της Επιτροπής	51
Συμπεράσματα.....	55
Επίλογος.....	57
Βιβλιογραφία	58

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται τη μελέτη της Οδηγίας 2014/42/ΕΕ σχετικά με τη δέσμευση και δήμευση οργάνων και προϊόντων εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ειδικότερα, αναλύονται η δέσμευση, οι επί μέρους μορφές δήμευσης καθώς και προβληματισμοί που αναφύονται από τη μελέτη της Οδηγίας, η ενσωμάτωση της στην ελληνική έννομη τάξη, η Πρόταση νέας Οδηγίας της Επιτροπής, ενώ στο τέλος εξάγονται κάποια συμπεράσματα. Στόχος της παρούσας διπλωματικής είναι να αναδειχθούν όσο το δυνατόν ευχερέστερα οι ισχύουσες ρυθμίσεις και οι προβληματισμοί σχετικά με το καθεστώς της δέσμευσης και της δήμευσης τόσο στην ενωσιακή όσο και στην εθνική έννομη τάξη.

Λέξεις κλειδιά: δέσμευση, δήμευση περιουσιακών στοιχείων, άνευ καταδίκη δήμευση, Οδηγία 2014/42

'THE DIRECTIVE 2014/42/EU AS REGARDS THE FREEZING AND CONFISCATION OF ASSETS FROM ILLEGAL ACTIVITY AND THE IMPLEMENTATION OF THE DIRECTIVE IN GREECE'

EVANGELIA KARAPA

ABSTRACT

This dissertation deals with the study of the Directive 2014/42 as regards the freezing and confiscation of assets arising from illegal activity in the European Union. In particular, freezing, forms of confiscation, the implementation of the Directive in Greece, the Proposal of a new Directive from the European Committee, and some conclusions are examined. This study aims to highlight the regulation of the EU according to the freezing and confiscation and to detect essential issues that arise during their implementation.

Keywords: freezing, asset confiscation, confiscation without conviction, Directive 2014/42

Εισαγωγή

Το διασυνοριακό οργανωμένο έγκλημα τα τελευταία χρόνια έχει λάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις, έχοντας ως στόχο την απόκτηση παράνομου οικονομικού κέρδους και περιουσιακών στοιχείων. Η δομή των εγκληματικών οργανώσεων, οι οποίες συνιστούν επιχειρηματικές οργανώσεις, είναι μία ένωση πραγματοπαγής, καθώς έχει σκοπό το κέρδος και το περιουσιακό όφελος. Δραστηριοποιούμενες στην παράνομη αγορά σε διακρατικό ή και σε παγκόσμιο επίπεδο, διασφαλίζουν την ισχύ τους με τη βία και τη διαφθορά, οδηγώντας σε υπονόμηση των κανόνων της οικονομίας και της κοινωνικής συμβίωσης¹. Οι μεμονωμένες προσπάθειες των κρατών μελών για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος δεν επαρκούσαν καθώς αποδείχθηκε ότι το 70% των εγκληματικών οργανώσεων που ανέπτυσαν τη δράση τους στον χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήταν ενεργές σε περισσότερα από τρία κράτη μέλη². Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αποτελεί εδώ και δεκαετίες προτεραιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης η εξουδετέρωση κάθε παράνομου οφέλους και η αποτροπή διείσδυσης στη νόμιμη οικονομία της Ένωσης. Η πάγια αντεγκληματική πολιτική της Ένωσης αποκρυσταλλώνεται μέσα από πληθώρα νομοθετικών κειμένων εδραιώνοντας την αντίληψη ότι «το έγκλημα δεν ανταμείβει» (crime does not pay). Παράλληλα, οι ποινές στερητικές της ελευθερίας δεν επαρκούσαν, καθώς όσοι είχαν καταδικασθεί απολάμβαναν, μετά την έκτιση της ποινής, ανενόχλητοι τα κέρδη που τους είχαν αποφέρει οι παράνομες δραστηριότητες³.

Για τους λόγους αυτούς, η δέσμευση και η δήμευση κέρδισαν έδαφος ως μέτρα ανάκτησης των παράνομων περιουσιακών στοιχείων, καθώς στοχεύουν κατευθείαν στον εγκληματικό πλούτο και στην ποινικοποίηση της νομιμοποίησης τους. Έτσι, η δέσμευση και η δήμευση λειτουργούν τόσο προληπτικά, καθώς ο

¹ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε, Για ένα νέο ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ΠοινΧρον 2006, σελ. 868

² Ευρωπόλ, Αξιολόγηση απειλών όσον αφορά το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση «A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organized crimes», 2011 και Pavlidis G., Learning from Failure: Cross-Border Confiscation in the EU, , Journal of Financial Crime, 2019, σελίδα 2, όπου επισημαίνεται ότι σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, το 98,9% των εκτιμώμενων εγκληματικών κερδών δεν κατάσχεται και παραμένει στη διάθεση των εγκληματικών οργανώσεων

³ Nelen H., Hit them where it hurts most? The proceeds-of-crime approach in the Netherlands, Crime Law and Social Change, 2004, σελίδες 1-2

εγκληματίας στερείται πλήρως τα παράνομα έσοδα από την εγκληματική δράση του, όσο και αποτρεπτικά καθώς αποτρέπει και άλλους ανθρώπους να αναπτύξουν εγκληματική συμπεριφορά⁴. Στην ελληνική έννομη τάξη, η δέσμευση και η δήμευση προβλέπονται στον Ποινικό Κώδικα αλλά και σε ειδικούς ποινικούς νόμους.

Ωστόσο, δε θα πρέπει να λησμονηθεί το θεμελιώδες δικαίωμα που πλήττεται με τη δέσμευση και τη δήμευση, που δεν είναι άλλο από το δικαίωμα της ιδιοκτησίας. Το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ αναφέρει ότι *«Παν φυσικόν ή νομικόν πρόσωπον δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Ουδείς δύναται να στερηθή της ιδιοκτησίας αυτού ειμή δια λόγους δημοσίας ωφελείας και υπό τους προβλεπομένους, υπό του νόμου και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου όρους. Αι προαναφερόμεναι διατάξεις δεν θίγουν το δικαίωμα παντός Κράτους όπως θέση εν ισχύ Νόμους ους ήθελε κρίνει αναγκαίους προς ρύθμισιν της χρήσεως αγαθών συμφώνως προς το δημόσιον συμφέρον ή προς εξασφάλισιν της καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών ή προστίμων»*. Η προστασία της ιδιοκτησίας κατοχυρώνεται και σε εθνικό επίπεδο στο άρθρο 17 παράγραφος 1 Συντάγματος όπου αναφέρεται ότι *«Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του Κράτους, τα δικαιώματα όμως που απορρέουν από αυτή δε μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος»*. Για τους λόγους αυτούς, κάθε περιορισμός της ιδιοκτησίας μέσω της επιβολής των περιοριστικών αυτών μέτρων, θα πρέπει να διέπεται από εγγυήσεις, να ανταποκρίνεται πράγματι σε σκοπούς γενικού συμφέροντος και να συνάδει με την αρχή της αναλογικότητας.

⁴ Alagna F, Non-conviction based Confiscation: Why the EU Directive is a Missed Opportunity, 2014, σελίδα 449, όπου ο συγγραφέας τονίζει την αποτελεσματικότητα της δήμευσης, η οποία συνίσταται στο γεγονός ότι στερούνται τα οφέλη οι συμμετέχοντες αλλά ταυτόχρονα στερείται και η ίδια η οργάνωση την αποτελεσματική δομή της ενώ και Aghenitei M., Confiscation of criminal proceeds in the European Union Criminal Law, 2013, σελίδα 1-2, όπου υποστηρίζει ότι η δήμευση θίγει τον λόγο ύπαρξης των εγκληματικών οργανώσεων ενώ συμβάλλει και στην αφαίρεση αρνητικών προτύπων από τις κοινωνίες

Κεφάλαιο Πρώτο: Η Οδηγία 2014/42/ΕΕ

1. Η πορεία προς την έκδοση της Οδηγίας 2014/42/ΕΕ

Σε διεθνές επίπεδο, ήδη από το 1988, η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών και η Σύμβαση του Παλέρμο είχαν αναγνωρίσει και προέβλεπαν τη δήμευση των προϊόντων που προέρχονταν από παράνομες δραστηριότητες ως ένα αποτελεσματικό μέσο για την καταπολέμηση του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, ορόσημο αποτέλεσε η Σύμβαση του Στρασβούργου το 1990, η οποία προώθησε τη διεθνή συνεργασία στον εντοπισμό, τη δέσμευση και τη δήμευση προϊόντων εγκλήματος.

Το νομικό πλαίσιο της δήμευσης ρυθμιζόταν, σε ένα μεγάλο βαθμό, από την απόφαση-πλαίσιο 2005/212/ΔΕΥ. Ο ενωσιακός νομοθέτης, έχοντας χαρακτηρίσει στο συγκεκριμένο νομοθετικό κείμενο τη δήμευση ως «*ποινή ή μέτρο*», προέβλεπε την επιβολή της δήμευσης προϊόντων προερχόμενα από κάθε ποινικό αδίκημα, για το οποίο προβλεπόταν ποινή στερητική της ελευθερίας άνω του έτους (άρθρο 2 παρ. 1 της Απόφασης-πλαίσιο 2005/212/ΔΕΥ). Ταυτόχρονα, προβλεπόταν η επιβολή εκτεταμένων εξουσιών δήμευσης στα κράτη μέλη για συγκεκριμένα αδικήματα, τα οποία απαριθμούνταν περιοριστικώς στο άρθρο 3. Συμπληρωματικά με την συγκεκριμένη απόφαση-πλαίσιο, διεκδικούσε εφαρμογή και η απόφαση-πλαίσιο 2001/500/ΔΕΥ, όπου προέβλεπε την επιβολή της δήμευσης για περιουσιακά στοιχεία προερχόμενα από τη νομιμοποίηση εσόδων στο πλαίσιο εγκληματικής οργάνωσης. Όμως, όπως κρίθηκε από τις εκθέσεις της Επιτροπής για τις αποφάσεις-πλαίσιο 2005/212/ΔΕΥ και 2001/500/ΔΕΥ, η δήμευση και η δέσμευση χρησιμοποιούνταν ελάχιστα από τα κράτη μέλη, λόγω των διαφορών στο δίκαιο των κρατών μελών, όπως επισημαίνεται στις αιτιολογικές σκέψεις 1-10 του Προοιμίου.

Τα ανωτέρω σε συνδυασμό με την αναγνώριση της αποτελεσματικότητας της δήμευσης και δέσμευσης για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, δημιούργησαν την ανάγκη θέσπισης κοινών ελάχιστων κανόνων μέσω της εξεταζόμενης Οδηγίας, σχετικά με τη δέσμευση και τις διάφορες μορφές δήμευσης. Με αυτόν τον τρόπο θα ενισχυόταν η αμοιβαία εμπιστοσύνη, η αποτελεσματική

συνεργασία των κρατών μελών και η εδραίωση της αντίληψης ότι «το έγκλημα δεν ανταμείβει» (crime does not pay)⁵. Η Επιτροπή Περιφερειών⁶ παραδέχτηκε ότι το διασυνοριακό οργανωμένο έγκλημα αποτελεί μεγάλο πλήγμα για τη νόμιμη οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, επεσήμανε το νομικό οπλοστάσιο που έχει στη διάθεση της η Ευρωπαϊκή Ένωση, το οποίο συνίσταται στη δυνατότητα σύστασης της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, με βάση τα άρθρα 85 και 86 ΣΛΕΕ, στις διατάξεις για την καταπολέμηση της απάτης και οποιασδήποτε άλλης παράνομης δραστηριότητας που θίγει τα οικονομικά συμφέροντα της ΕΕ, όπως προβλέπεται στο άρθρο 310 παρ. 6 και 325 ΣΛΕΕ.

⁵ European Commission, Impact Assessment, Accompanying document to the Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on the freezing and confiscation of proceeds of crime in the European Union, 12-3-2012, SWD(2012) 31 final, σελίδες 21-22

⁶ Γνωμοδότηση της Επιτροπής των Περιφερειών με θέμα «Δέσμη για την προστασία της νόμιμης οικονομίας» (2012/C391/14), σελίδα 2

1.2. Το αντικείμενο και το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 2014/42

Σκοπός της παρούσας Οδηγίας είναι η θέσπιση ελάχιστων κοινών κανόνων αναφορικά με τη δέσμευση και την πιθανή επακολουθούσα δήμευση περιουσιακών στοιχείων που προέρχονται από συγκεκριμένες κατηγορίες ποινικών υποθέσεων. Οι διατάξεις της Οδηγίας δε θίγουν τις προβλεπόμενες διαδικασίες των κρατών μελών σχετικά με τη δήμευση των περιουσιακών στοιχείων. Ως δέσμευση νοείται η προσωρινή απαγόρευση μεταβολής της πραγματικής και νομικής κατάστασης του περιουσιακού στοιχείου ενώ ως δήμευση νοείται η οριστική αποστέρηση κυριότητας επί του περιουσιακού στοιχείου, η οποία διατάσσεται από το δικαστήριο.

Το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας καλύπτει συγκεκριμένα αδικήματα τα οποία προβλέπονται στο άρθρο 3. Τα αδικήματα αυτά αφορούν την δωροδοκία στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, την παραχάραξη, την πλαστογραφία και την απάτη που αφορά στα μέσα πληρωμής πλην των μετρητών, το ξέπλυμα χρήματος, την τρομοκρατία, την παράνομη διακίνηση ναρκωτικών, το οργανωμένο έγκλημα, την εμπορία ανθρώπων, τη σεξουαλική εκμετάλλευση παιδιών και την παιδική πορνογραφία και τις επιθέσεις εναντίον συστημάτων πληροφοριών. Επίσης, η Οδηγία 2017/1371 σχετικά με την καταπολέμηση της απάτης εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, αναφέρει ρητά στο άρθρο 10 ότι η Οδηγία 2014/42 εφαρμόζεται και για τα αναφερόμενα σε αυτήν ποινικά αδικήματα.

Οι χώρες που κατ εξαίρεση δε δεσμεύονται από την παρούσα Οδηγία είναι η Δανία, το Ηνωμένο Βασίλειο (έχει αποχωρήσει από την Ευρωπαϊκή Ένωση), ενώ η Ιρλανδία δεσμεύεται μόνο σε ό, τι αφορά τα αδικήματα που καλύπτονται από τις πράξεις από τις οποίες δεσμεύεται, με βάση τις αιτιολογικές σκέψεις 42-44 του Προοιμίου.

1.3. Νομική βάση της Οδηγίας

Η νομική βάση της Οδηγίας θεμελιώνεται στα άρθρα 82 παρ. 2 και 83 παρ. 1 της ΣΛΕΕ.

Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 82 παρ. 2 προβλέπεται η δυνατότητα θέσπισης

ελάχιστων κοινών κανόνων μέσω της έκδοσης των Οδηγιών, ώστε με τη διαδικασία της εναρμόνισης να διευκολυνθεί η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων και η δικαστική συνεργασία των κρατών μελών. Παράλληλα, το άρθρο 83 παρ.1 προβλέπει την έκδοση Οδηγιών στον τομέα του ουσιαστικού ποινικού δικαίου για τον ορισμό ποινικών αδικημάτων και κυρώσεων σε τομείς σοβαρής εγκληματικότητας με διασυνοριακή διάσταση. Ωστόσο, κρίσιμο με βάση το ΔΕΕ δεν είναι αν το αδίκημα έχει διασυνοριακή διάσταση ή όχι, αλλά αν μπορεί να υπαχθεί αφηρημένα στο άρθρο 3, καθώς η διασυνοριακή διάσταση δεν απορρέει από το άρθρο 3 της Οδηγίας ως απαραίτητη προϋπόθεση εφαρμογής της Οδηγίας. Έτσι, στην υπόθεση DR και TS⁷ κλήθηκε να αποφανθεί αν η συγκεκριμένη υπόθεση της κατοχής ναρκωτικών ουσιών με σκοπό την περαιτέρω διακίνηση τους αποκλειστικά στο εσωτερικό του κράτους μέλους, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 2014/42 καθώς το αδίκημα, αν και αναφέρεται στο άρθρο 3 της Οδηγίας, στερείται στη συγκεκριμένη περίπτωση διασυνοριακής διάστασης. Το ΔΕΕ απεφάνθη καταφατικά, επικαλούμενο την αφηρημένη υπαγωγή στο άρθρο 3.

Λαμβάνοντας υπόψη το ρυθμιστικό αντικείμενο της εν λόγω Οδηγίας, εγείρονται σοβαρά ερωτήματα όσον αφορά τη νομική της βάση και κατά συνέπεια το κύρος της. Πιο συγκεκριμένα, μολονότι στο άρθρο 2 της αρχικής πρότασης της Επιτροπής η δήμευση αναφερόταν «ως ποινή ή μέτρο», στο τελικό κείμενο της Οδηγίας εξαλείφθηκε κάθε νομικός χαρακτηρισμός της δήμευσης. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη νομική βάση της Οδηγίας η οποία είναι και το άρθρο 83 παρ. 1 της ΣΛΕΕ, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η δήμευση συνιστά κύρωση, ποινή. Στην άποψη αυτή συνηγορεί και το πλήθος δικονομικών δικαιωμάτων που εξασφάλισε ο ενωσιακός νομοθέτης για τα θιγόμενα πρόσωπα, ήτοι τον ύποπτο, τον κατηγορούμενο και το τρίτο πρόσωπο. Η Επιτροπή των Περιφερειών ωστόσο αναφέρει ότι η άνευ καταδίκη δήμευση είναι «*δήμευση στηριζόμενη σε αστικές διαδικασίες*» επομένως δε μπορεί να έχει ως νομική βάση το άρθρο 82 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ, το οποίο και αφορά αποκλειστικά τις κυρώσεις του ποινικού δικαίου αλλά δε μπορεί να υπαχθεί ούτε και στο άρθρο 83 παρ. 1 της

⁷ ΔΕΕ, υπόθεση DR (C-845/19) και η συνεκδικαζόμενη υπόθεση TS (C-863/19), αποφάσεις της 21.10.2021

ΣΛΕΕ, δημιουργώντας προβληματισμούς ως προς τη νομική βάση της δήμευσης και ως προς την υπέρβαση της νομοθετικής αρμοδιότητας της Ένωσης⁸.

Ως προς τη δέσμευση, το άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ δεν μπορεί να σταθεί ως νομική βάση καθώς δεν εμπεριέχεται στους ελάχιστους κανόνες που μπορούν να θεσπιστούν με τις Οδηγίες. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 82 παρ. 2 ορίζεται ότι «Οι ελάχιστοι κανόνες αφορούν: α) το αμοιβαίως παραδεκτό των αποδείξεων μεταξύ των κρατών μελών β) τα δικαιώματα των προσώπων στην ποινική διαδικασία γ) τα δικαιώματα των θυμάτων της εγκληματικότητας δ) άλλα ειδικότερα στοιχεία της ποινικής διαδικασίας, τα οποία θα έχουν προηγουμένως προσδιοριστεί από το Συμβούλιο». Η Νομική Υπηρεσία του Συμβουλίου ωστόσο αναφέρθηκε στη δέσμευση ως έχουσα τον χαρακτήρα ποινής, ως «προστάδιο της τελικής δήμευσης, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την οριστική αποστέρηση της ιδιοκτησίας» του θιγομένου προσώπου, άρα η νομική της βάση απορρέει από το άρθρο 83 παρ. 1 ΣΛΕΕ. Εκλαμβάνοντας όμως τη δέσμευση ως ποινή, παραβιάζεται με αυτόν τον τρόπο το τεκμήριο αθωότητας των θιγομένων προσώπων, τα οποία τεκμαίρονται αθώα και αποκλείεται η οποιαδήποτε επιβολή ποινής μέχρι να εκδοθεί απόφαση ποινικού δικαστηρίου.

Η δέσμευση δε συνιστά ποινή, στοχεύοντας στον σωφρονισμό του δράστη και στον παραδειγματισμό των υπολοίπων αλλά συνιστά ένα δικονομικό μέτρο που ρυθμίζει προσωρινά τη διάθεση των περιουσιακών στοιχείων, εξυπηρετώντας τις ανάγκες της ποινικής διαδικασίας,. Άρα και η επίκληση του άρθρου 83 παρ.1 ως νομική βάση της δέσμευσης είναι ιδιαιτέρως προβληματική με αποτέλεσμα να ανακύπτει ζήτημα από τη σκοπιά του ευρωπαϊκού συνταγματικού δικαίου⁹. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, στην αιτιολογική σκέψη 13 του Προοιμίου της Οδηγίας, ρητά αναφέρεται ότι η δέσμευση και η δήμευση ως «αυτόνομες έννοιες» μπορούν να εφαρμόζονται από τα κράτη μέλη με άλλες πράξεις, οι οποίες κατά το εθνικό δίκαιο θεωρούνται κυρώσεις ή μέτρα.

Το ΕΔΔΑ δεν έχει λάβει σαφή θέση ως προς το χαρακτηρισμό της δέσμευσης

⁸ Με βάση τη Γνωμοδότηση που κατατέθηκε από την Επιτροπή των Περιφερειών με θέμα «Δέσμη για την προστασία της νόμιμης οικονομίας» (2012/C391/14, παράγραφοι 34-35)

⁹ Τσαγκαλίδης Α., Η δέσμευση περιουσιακών στοιχείων στο πλαίσιο ποινικών και συναφών διαδικασιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Διδακτορική Διατριβή, Νομική Σχολή ΕΚΠΑ, Αθήνα 2022, σελ 131, όπου έχει εύστοχα εντοπίσει τις προβληματικές που αναφύονται σχετικά με τη νομική βάση της δέσμευσης

και της δήμευσης. Μάλιστα στην απόφαση *Dassa Foundation a. Others v. Liechtenstein*, το ΕΔΔΑ κατέληξε ότι η κατάσχεση και η δήμευση των περιουσιακών στοιχείων που αποκτούνται από παράνομες δραστηριότητες δεν αποτελούν ποινές, αλλά έχουν τον χαρακτήρα αστικής συνέπειας, ενώ έκρινε ότι στην υπό κρίση περίπτωση δεν υπάρχει ένδειξη για τον χαρακτήρα της δήμευσης ως ποινής καθώς τόνισε ότι ομοιάζει η κατάσχεση και η δήμευση περισσότερο με την αποκατάσταση αδικαιολόγητου πλουτισμού του αστικού δικαίου παρά με πρόστιμο σύμφωνα με το ποινικό δίκαιο του Λιχτενστάιν¹⁰. Και στην υπόθεση *Arcuri κατά Ιταλίας*¹¹, το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι τα προληπτικά μέτρα δε συνεπάγονται διαπίστωση της ενοχής και επομένως δε συνιστούν κυρώσεις αλλά έχουν στόχο την πρόληψη της διάπραξης των αδικημάτων. Ωστόσο, στην υπόθεση *Welch*¹², όπου το ΕΔΔΑ κλήθηκε να αποφανθεί εάν μπορεί να επιβληθεί αναδρομικά η δήμευση για το αδίκημα της διακίνησης ναρκωτικών, το Δικαστήριο κατέληξε στον χαρακτηρισμό της δήμευσης ως ποινής και άρα ως εκ τούτου έχει εφαρμογή το άρθρο 7 της ΕΣΔΑ όπου απαγορεύει την αναδρομική επιβολή της δήμευσης.

1.4. Δέσμευση περιουσιακών στοιχείων και μορφές δήμευσης με βάση την Οδηγία

¹⁰ ΕΔΔΑ, *Case of Dassa Foundation a. Others v. Liechtenstein*, (απόφαση της 10.7.2007) , σελίδα 18

¹¹ ΕΔΔΑ, *Case of Arcuri and Others v. Italy*, (απόφαση της 05.07.2001), σελίδα 7

¹² ΕΔΔΑ, *Case of Welch v. the United Kingdom*, (απόφαση της 9.2.1995), σκέψεις 30-32

1.4.1. Δέσμευση περιουσιακών στοιχείων. Η δέσμευση, δηλαδή η προσωρινή απαγόρευση μεταβολής της πραγματικής και νομικής κατάστασης του αντικειμένου, προβλέπεται στο άρθρο 7 της Οδηγίας. Η δέσμευση επιβάλλεται προκειμένου να διαφυλαχθεί το αντικείμενο, όταν υπάρχει επείγουσα ανάγκη, με σκοπό τη μεταγενέστερη απόδοση του στο θύμα, την αποδέσμευση και επιστροφή του ή τη δήμευσή του¹³. Ο ενωσιακός νομοθέτης δίνει προβάδισμα στον αποκαταστατικό χαρακτήρα της δέσμευσης και της απόδοσης του περιουσιακού αντικειμένου στο θύμα και έπειτα στη δήμευση του, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 29 του Προοιμίου.

1.4.2. Δήμευση κατόπιν οριστικής καταδίκης. Στην παράγραφο 1 του άρθρου 4 τυποποιείται η κλασική περίπτωση της δήμευσης στηριζομένης σε ποινική καταδίκη για ένα από τα ποινικά αδικήματα που προβλέπονται στο άρθρο 3 της Οδηγίας. Έτσι λοιπόν, προβλέπεται η δήμευση οργάνων και προϊόντων εγκλήματος ή περιουσιακών στοιχείων τα οποία προέρχονται αποκλειστικά από την παράνομη δραστηριότητα για την οποία καταδικάστηκε ο καθου. Επομένως στην περίπτωση αυτή, η σύνδεση της δήμευσης με το προϊόν εγκλήματος είναι στενή και η ποινική καταδίκη απαραίτητη προϋπόθεση της επιβολής της δήμευσης.

Ως προϊόντα εγκλήματος, ο νομοθέτης ορίζει τόσο τα προϊόντα που προέρχονται άμεσα από την εγκληματική δραστηριότητα (παράνομα όπλα, ναρκωτικά, αντικείμενα λαθρεμπορίου κ.ά.) όσο και εκείνα που προέρχονται έμμεσα από εκείνην (το οικονομικό όφελος που αποκτήθηκε από την πώληση αυτών των προϊόντων), με βάση την αιτιολογική σκέψη 11 της Οδηγίας. Η έννοια των περιουσιακών στοιχείων είναι ακόμα πιο ευρεία, περιλαμβάνοντας εκτός των άλλων και νομικών εγγράφων και διαδικαστικών πράξεων που πιστοποιούν ένα δικαίωμα επί του περιουσιακού στοιχείου.

Αυτή η περίπτωση της δήμευσης, η οποία προϋποθέτει την καταδίκη ενός προσώπου για αξιόποινη πράξη, συνάδει αδιαμφισβήτητα σε πρώτο επίπεδο με

¹³ Τσαγκαλίδης Α., Η δέσμευση περιουσιακών στοιχείων στο πλαίσιο ποινικών και συναφών διαδικασιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Νομική Σχολή ΕΚΠΑ, Αθήνα 2022, σελίδα 313, όπου ο συγγραφέας αναφέρεται στη δέσμευση ως «*θεσμό ετερόφωτο*», το αντικείμενο του οποίου προσδιορίζεται από τη δήμευση, χάριν της οποίας επιβάλλεται

τον δικαιολογητικό λόγο θέσπισης της Οδηγίας, ήτοι την καταπολέμηση του αδικαιολόγητου πλουτισμού και την επίτευξη της εδραίωσης της άποψης ότι το έγκλημα τελικά δεν ωφελεί (Crime does not pay). Η επιβολή της δήμευσης κατόπιν οριστικής καταδίκης εξασφαλίζει τόσο το τεκμήριο αθωότητας, όσο και την αρχή της νομιμότητας και της ασφάλειας δικαίου. Εφ' όσον επομένως η δήμευση επιβάλλεται κατόπιν τήρησης αρχών του κράτους δικαίου, η οριστική στέρξη της ιδιοκτησίας κατόπιν καταδίκης, κρίνεται νομιμοποιημένη¹⁴.

1.4.3. Δήμευση ίσης αξίας. Σε περίπτωση που δε μπορούν να εντοπιστούν τα προϊόντα εγκλήματος, τότε προβλέπεται η δήμευση ίσης αξίας, δηλαδή η δήμευση περιουσιακών στοιχείων αξίας ίσης με την αξία των αντικειμένων που προέρχονται από έκνομη δράση. Η διαφορά έγκειται στο ότι η δήμευση στοχεύει εδώ στην καθαρή περιουσία του καταδικασθέντος¹⁵ και επέρχεται κατάλυση του στενού συνδέσμου της παράνομης δράσης και της δήμευσης των προϊόντων που αποκτήθηκαν από αυτήν. Σε αντίθεση δηλαδή με την περίπτωση της δήμευσης των περιουσιακών στοιχείων που προέρχονται από εγκληματική δράση, εδώ η δήμευση επιβάλλεται στη νόμιμη περιουσία του καθ' ου. Η παρέκκλιση αυτή δικαιολογείται χάριν αποτελεσματικότητας της δήμευσης και της επίτευξης του σκοπού της Οδηγίας, που είναι η πλήρης αποστέρηση κάθε αδικαιολόγητου και παράνομου πλουτισμού που απορρέει από την τέλεση εγκληματικών πράξεων.

1.4.4. Δήμευση χωρίς ποινική καταδίκη. Ο νομοθέτης προβλέπει στην παράγραφο 2, την επιβολή της δήμευσης ακόμα και σε στάδιο προγενέστερο της καταδίκης. Συγκεκριμένα στις περιπτώσεις όπου έχει μεν ασκηθεί ποινική δίωξη, όμως, για λόγους που ανάγονται στον ύποπτο ή στον κατηγορούμενο, η ποινική

¹⁴ Καϊάφα, Η δήμευση των προϊόντων του εγκλήματος στο πλαίσιο της Ε.Ε.: Η πρόταση της Επιτροπής του 2012 και οι νέες προκλήσεις για το κράτος δικαίου, ΠοινΧρον 2013, σελ 401

¹⁵ Τσαγκαλίδης Α, Η δέσμευση περιουσιακών στοιχείων στο πλαίσιο ποινικών και συναφών διαδικασιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Νομική Σχολή ΕΚΠΑ 2022 σελ 136, όπου γίνεται λόγος για «καθαρή περιουσία»

διαδικασία δε μπορεί να ολοκληρωθεί τουλάχιστον όταν αυτό οφείλεται σε ασθένεια ή φυγή του υπόπτου ή του κατηγορουμένου¹⁶. Στην περίπτωση αυτή, και εφόσον πρόκειται για αδίκημα από το οποίο αμέσως ή εμμέσως μπορεί να οδηγήσει σε οικονομικό όφελος και συνάγεται ότι η ποινική διαδικασία θα μπορούσε να οδηγήσει στην καταδίκη του υπόπτου/κατηγορουμένου, τότε επιβάλλεται η δήμευση προϊόντων εγκλήματος τα οποία απορρέουν από την πράξη για την οποία έχει ασκηθεί ποινική δίωξη. Ο βαθμός απόδειξης που απαιτείται για την άνευ καταδίκη δήμευση, θεωρείται κατά αναλογική εφαρμογή ότι είναι ίδιος με τον απαιτούμενο βαθμό απόδειξης σε περίπτωση καταδίκης προσώπου, δηλαδή η πλήρης απόδειξη της προέλευσης των προϊόντων από εγκληματική δραστηριότητα¹⁷.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμη μία σύγκριση μεταξύ της Πρότασης της Επιτροπής και του τελικού κειμένου της Οδηγίας. Η άνευ καταδίκη δήμευση προβλεπόταν στο άρθρο 5 μόνο για περιοριστικά αναφερόμενους λόγους¹⁸, χωρίς ωστόσο να προκύπτει από το γράμμα του νόμου η υποχρέωση για άσκηση ποινικής δίωξης. Στην Οδηγία τελικά ο ενωσιακός νομοθέτης έθεσε ως προϋπόθεση να έχει εκκινήσει η ποινική διαδικασία, όπως αυτή νοηματοδοτείται και συντελείται σε κάθε κράτος μέλος, αλλά απλώς αυτή, για τους προαναφερόμενους λόγους, να μη μπορεί να ολοκληρωθεί. Η προϋπόθεση για άσκηση ποινικής δίωξης παρέχει αυξημένες εγγυήσεις καθώς απαιτεί την ύπαρξη επαρκών ενδείξεων ενοχής.

Αδιαμφισβήτητα, η δήμευση χωρίς ποινική καταδίκη διευκολύνει και επιταχύνει την αφαίρεση και τη διαφύλαξη του εγκληματικού πλούτου, ο οποίος κινδυνεύει να αλλοιωθεί με τις μακροχρόνιες ποινικές διαδικασίες αλλά και λόγω της συμπεριφοράς και των συναλλαγών του δράστη. Επίσης, σε περιπτώσεις όπου λόγω θανάτου του κατηγορουμένου δε μπορεί να επιβληθεί ποινική καταδίκη, η εκ των πραγμάτων δήμευση άνευ καταδίκης συνιστά τη μόνη λύση για να αφαιρεθεί η παράνομη περιουσία που είναι προϊόν εγκληματικής

¹⁶ Το ίδιο και στο αγγλικό κείμενο της Οδηγίας «*at least where such impossibility is the result of illness or absconding of the suspected or accused person*»

¹⁷ Τσαγκαλίδης Α, Η δέσμευση Η δέσμευση περιουσιακών στοιχείων στο πλαίσιο ποινικών και συναφών διαδικασιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Νομική Σχολή ΕΚΠΑ, Αθήνα, 2022, σελίδα 139

¹⁸ Alagna F., Non-conviction based Confiscation: Why the EU Directive is a Missed Opportunity, 2014, σελίδα 456

δραστηριότητας. Τέλος, θα μπορούσε να λεχθεί ότι είναι ο μόνος τρόπος που έχουν στη διάθεση τους κράτη μέλη τα οποία δεν αναγνωρίζουν την ποινική ευθύνη νομικών προσώπων, προκειμένου να αποστερήσουν από αυτά κάθε παρανόμως αποκτηθέν περιουσιακό όφελος.

Ωστόσο, η δήμευση η οποία επιβάλλεται βασιζόμενη σε ανέλεγκτη κρίση, χωρίς την ύπαρξη καμίας καταδίκης, εγείρει πολλούς προβληματισμούς, καθώς δημιουργούνται οριακές καταστάσεις και συγκρούσεις με συνταγματικά και διεθνή κατοχυρωμένα δικαιώματα αλλά και με βασικές αρχές του ποινικού δικαίου. Αρχικά, από τη στιγμή που δεν υπάρχει ποινική καταδίκη ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος. Η παύση της ποινικής δίωξης δεν ισοδυναμεί με καταδίκη. Χωρίς καταδίκη όμως και χωρίς διάγνωση της ενοχής, δε μπορεί να επιβληθεί ποινή. Το τεκμήριο αθωότητας, ως αναπόσπαστο στοιχείο και έκφανση της δίκαιης δίκης, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ.2 ΕΣΔΑ αλλά και σε διάσπαρτες διατάξεις του ΚΠΔ (ενδεικτικά άρθρο 71 και 178 παρ. 3 ΚΠΔ), επιτάσσει να μην αντιμετωπίζεται ως ένοχος ο κατηγορούμενος μέχρι την καταδικαστική απόφαση, υποχρέωση που διατρέχει όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας. Η επιβολή της δήμευσης, έχουσα τον χαρακτήρα ποινής, δημιουργεί όμως ένα οιονεί τεκμήριο ενοχής για τον κατηγορούμενο. Σε περίπτωση δε αμφιβολιών, ο κατηγορούμενος εκλαμβάνεται ως αθώος, βάσει της αρχής *in dubio pro reo*, η οποία αποτελεί επιμέρους έκφανση του τεκμηρίου αθωότητας. Παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας και συνεπώς του άρθρου 6 παρ.2 ΕΣΔΑ έχει δεχθεί το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Geerings κατά Ολλανδίας*, το οποίο έκρινε ότι η επιβολή μέτρων σε πρόσωπο που δεν έχει κριθεί ένοχο με δικαστική απόφαση συνιστά τεκμήριο ενοχής¹⁹. Επίσης, στις περιπτώσεις όπου ο καθ' ου δε μπορεί να παραστεί αυτοπροσώπως λόγω ασθένειας, παραβιάζεται και το δικαίωμα ακροάσεώς του καθώς δε μπορεί να παραστεί και να αμυνθεί. Να επισημανθεί ότι στην υπ αριθμ 15 αιτιολογική σκέψη της Οδηγίας, ο ενωσιακός νομοθέτης υποχρεώνει τα κράτη μέλη να λαμβάνουν όλα τα δυνατά μέτρα ώστε να κλητευθεί ο κατηγορούμενος στην διαδικασία δήμευσης ή τουλάχιστον να ενημερωθεί για αυτήν.

¹⁹ ΕΔΔΑ, *Case of Geerings v. the Netherlands*, (απόφαση της 1.3.2007), σκέψεις 46-47

Συμπληρωματικά, η άνευ καταδίκη δήμευση έρχεται σε αντίθεση και με την αρχή της ενοχής, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 14 ΠΚ, η οποία επιτάσσει την επιβολή ποινής για συμπεριφορά η οποία καταλογίζεται στον δράστη και του επιβάλλεται ποινή για αυτήν²⁰. Πώς θα επιβληθεί δηλαδή η δήμευση στον δράστη όταν δεν έχει κηρυχθεί ένοχος επί τη βάση μίας καταδικαστικής απόφασης; Επίσης, η επιβληθείσα ποινή της δήμευσης έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την αρχή της αναλογικότητας, καθώς δεν υπάρχει καταδικαστική απόφαση, ώστε με βάση αυτή να αποφασίσει ο δικαστής αν και μέχρι ποια έκταση θα πρέπει να επιβληθεί δήμευση²¹.

Ρωγμές εισάγονται και στην αρχή της νομιμότητας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και στο άρθρο 7 παρ. 1 Συντάγματος, αποτελώντας ακρογωνιαίο λίθο του ποινικού συστήματος. Το ΕΔΔΑ ωστόσο, στην υπόθεση Varvara κατά Ιταλίας, έχει αποφανθεί ότι όταν ο νόμος δεν πληροί το κριτήριο της προβλεψιμότητας και της προσβασιμότητας, όταν δηλαδή δεν ορίζει μέσα από τις διατάξεις με σαφήνεια τα αδικήματα και τις κυρώσεις, ποιες πράξεις του δράστη επιφέρουν κυρώσεις, τότε υπάρχει κατάφωρη παραβίαση του άρθρου 7 της ΕΣΔΑ²². Στη υπό κρίση περίπτωση δέχτηκε το ΕΔΔΑ ότι η τιμωρία προσώπου, του οποίου δεν είχε ολοκληρωθεί η ποινική διαδικασία και δεν οδήγησε σε ποινική καταδίκη, δεν είναι συμβατή με το άρθρο 7 της ΕΣΔΑ και την αρχή της νομιμότητας του ποινικού δικαίου.

²⁰ Ανδρουλάκης Ι, Ποινή χωρίς έγκλημα; Δήμευση χωρίς καταδίκη;, ΠοινΧρον2017, σελίδα 248, όπου υποστηρίζεται ότι η επιβληθείσα ποινική κύρωση, που δεν αντιστοιχεί σε συγκεκριμένα παράνομη συμπεριφορά, συνεπάγεται και την προσβολή της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, με βάση το άρθρο 2 παρ. 1 Συντάγματος

²¹ Γνωμοδότηση της Επιτροπής των Περιφερειών με θέμα «Δέσμη για την προστασία της νόμιμης οικονομίας» (2012/C391/14, όπου στη σελίδα 4 εύστοχα επισημαίνεται ότι σε ορισμένα κράτη μέλη η δήμευση έπεται της καταδικαστικής αποφάσεως επομένως ανακύπτουν ζητήματα ως προς τον νομικό χαρακτηρισμό της στην περίπτωση όπου δεν υπάρχει καταδικαστική απόφαση

²² ΕΔΔΑ, Case of Varvara v. Italy, απόφαση της 24.3.2014, σκέψεις 54-55

1.4.5. Εκτεταμένη Δήμευση.

Στο άρθρο 5 προβλέπεται η δυνατότητα επιβολής δήμευσης σε περιουσιακά στοιχεία προσώπου που έχει καταδικαστεί για αδικήματα που απαριθμούνται στην παρ.2, τα οποία όμως περιουσιακά στοιχεία δεν προέρχονται από την πράξη για την οποία έχει καταδικαστεί. Για την διευρυμένη αυτή μορφή δήμευσης αρκεί απλή πιθανολόγηση από το δικαστήριο ότι τα προς δήμευση περιουσιακά στοιχεία αποτελούν προϊόντα εγκληματικής δράσης. Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι τα κράτη μέλη μπορούν να επιλέγουν και άλλους βαθμούς απόδειξης, καθώς η Οδηγία θέτει ελάχιστους κανόνες, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική σκέψη 21 της Οδηγίας. Παραδείγματος χάριν ένα στοιχείο που συνηγορεί στην πιθανολόγηση για την παράνομη προέλευση αποτελεί η δυσαναλογία των περιουσιακών στοιχείων του καταδικασθέντος προς το νόμιμο εισόδημα του ή η αδυναμία του να αιτιολογήσει τη πηγή προέλευσης των εσόδων ή περιουσιακών στοιχείων του. Παρατηρείται δηλαδή εδώ ότι αφετηρία για την θέσπιση της εκτεταμένης δήμευσης είναι οι εύλογες υπόνοιες και αμφιβολίες που θα δημιουργηθούν στο δικαστήριο ως προς τη νομιμότητα της προέλευσης των περιουσιακών στοιχείων του καταδικασθέντος, ύστερα από την καταδίκη του για αδίκημα που μπορεί να αποφέρει παράνομο όφελος. Αυτό το σκεπτικό δικαιολογεί ως ένα βαθμό ωστόσο την απόκλιση από την κλασική μορφή της δήμευσης.

Και σε αυτή τη μορφή δήμευσης υπάρχουν διαφοροποιήσεις μεταξύ της αρχικής πρότασης της Επιτροπής και του τελικού κειμένου της Οδηγίας όπως αυτό ισχύει έως σήμερα για την εκτεταμένη δήμευση. Στην Πρόταση της η Επιτροπή²³ στο άρθρο 4 προέβλεπε ότι η δήμευση θα επεκτείνεται και σε περιουσιακά στοιχεία τα οποία το δικαστήριο θα κρίνει ότι το πιθανότερο είναι να προέρχονται από συναφή εγκληματική δραστηριότητα για την οποία καταδικάστηκε ο καθ' ου. Η αρχική πρόβλεψη δηλαδή απαιτούσε όχι απλή πιθανολόγηση, όπου τελικά επικράτησε και ισχύει σήμερα, αλλά αυξημένες πιθανότητες και σε κάθε περίπτωση μεγαλύτερη βεβαιότητα. Επίσης, απαιτούσε τα περιουσιακά αντικείμενα που θα δημευτούν να προέρχονται από συναφές αδίκημα, σε αντίθεση με το τελικό κείμενο της Οδηγίας όπου έχει απαλειφθεί τέτοια προϋπόθεση. Παρατηρείται επομένως, μία τάση

²³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52012PC0085>

αυστηροποίησης και μία προσπάθεια του ενωσιακού νομοθέτη να μπορέσει να επιβληθεί η διευρυμένη δήμευση σε όσο το δυνατόν περισσότερες περιπτώσεις, με στόχο την πλήρη εξουδετέρωση κάθε παράνομου περιουσιακού οφέλους.

Όπως καθίσταται σαφές, η εκτεταμένη δήμευση έχει συγκεντρώσει και δικαιολογημένα, μεγάλη διχογνωμία και καθίσταται ιδιαίτερα προβληματική λόγω της σύγκρουσής της με θεμελιώδεις αρχές του δικαίου. Για το λόγο αυτό η Επιτροπή των Περιφερειών εκφράζει προβληματισμούς σχετικά με αυτή τη μορφή δήμευσης και την χαρακτηρίζει ως «*υπερβολικά ασαφή*». Επίσης, όπως αναφέρει, επιθυμεί να εξειδικευτούν τα συγκεκριμένα περιστατικά τα οποία λαμβάνει υπόψη το δικαστήριο για να επιβάλει την εκτεταμένη δήμευση²⁴.

Αρχικά, παρατηρείται μία μετακύλιση του βάρους απόδειξης στον κατηγορούμενο, ο οποίος καλείται να αποδείξει τη νόμιμη προέλευση των περιουσιακών του στοιχείων, σε αντίθεση με το δικαστήριο που αρκείται σε μία απλή πιθανολόγηση για τη νομιμότητα ή μη της προέλευσης των περιουσιακών στοιχείων²⁵. Ο δικαστής, πιθανολογώντας από τη συμπεριφορά του καταδικασθέντος, επιβάλλει δήμευση σε περιουσιακά στοιχεία που προέρχονται από πράξεις για τις οποίες δε μπορεί να κρίνει αν ήταν πράγματι αξιόποινες, ούτε να αποδώσει ευθύνη για αυτές, παραβιάζοντας συθέμελα το τεκμήριο αθωότητας και την αρχή *in dubio pro reo*. Το ΕΔΔΑ ωστόσο δεν έχει λάβει σαφή θέση ως προς την παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι κάτωθι αποφάσεις, στις οποίες το Δικαστήριο κατέληξε σε εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις. Στις υποθέσεις *Van Offeren v. The Netherlands* ²⁶, το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι με την επιβολή της δήμευσης δεν αποδίδεται νέα κατηγορία και άρα ως εκ τούτου δεν έχει εφαρμογή το ά. 6 της ΕΣΔΑ, ενώ στην απόφαση *Phillips κατά Ηνωμένου Βασιλείου*²⁷,

²⁴ Γνωμοδότηση της Επιτροπής των Περιφερειών με θέμα «Δέσμη για την προστασία της νόμιμης οικονομίας» (2012/C391/14), σελίδα 4

²⁵ Καϊάφα, Δήμευση προϊόντων του εγκλήματος στο πλαίσιο της ΕΕ: Η πρόταση της Επιτροπής του 2012 και οι νέες προκλήσεις για το κράτος δικαίου, *ΠοινΧρον* 2013, σελίδα 401, η οποία αναφέρεται σε έμμεση επιβολή ενός βάρους απόδειξης στον κατηγορούμενο ενώ και Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., Για ένα νέο ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, *ΠοινΧρον* 2006, σελίδα 867, όπου γίνεται λόγος για πλήρης ανατροπή των κανόνων απόδειξης η οποία οδηγεί σε πλήρη ανατροπή της ίδιας της φύσης της δήμευσης ως μέτρου που αφορά τα προϊόντα τέλεσης του εγκλήματος

²⁶ Απόφαση *Van Offeren v. the Netherlands*, απόφαση της 5.7.2005, σελίδα 9-11

²⁷ Απόφαση *Phillips v. UK*, απόφαση της 5.7.2021, σκέψεις 30-36

όπου επιβλήθηκε εκτεταμένη δήμευση, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι επιτρέπεται να τεκμαίρεται η παράνομη προέλευση περιουσιακών στοιχείων που απέκτησε μετά την καταδίκη. Ως απόλυτα νόμιμη και μη αντιβαίνουσα στο τεκμήριο της αθωότητας έκρινε την επιβολή δήμευσης σε περιουσιακά αντικείμενα του καθ' ου, καθώς έκρινε ότι πρόκειται για ένα στάδιο όπου η ενοχή του έχει ήδη κριθεί και ως εκ τούτου δεν διεκδικεί εφαρμογή το τεκμήριο αθωότητας. Άρα αφού ο κατηγορούμενος έχει ήδη κηρυχθεί ένοχος (για άλλη πράξη ωστόσο) το τεκμήριο αθωότητας δεν έχει εφαρμογή. Η δε δήμευση επιβάλλεται στο στάδιο της επιμέτρησης της ποινής, όπου συνυπολογίζεται ο χαρακτήρας και η συνολική εγκληματική του δράση και όχι στο στάδιο όπου αποφαίνεται το δικαστήριο για την ενοχή ή την αθωότητά του. Σε κάθε περίπτωση, με βάση το ΕΔΔΑ, παρέχονται στον κατηγορούμενο επαρκείς διαδικαστικές εγγυήσεις όπως η διεξαγωγή δημόσιας δίκης, η δυνατότητα εκπροσώπησης από συνήγορο και δεν καταλείπονται περιθώρια παραβίασης του τεκμηρίου αθωότητας. Ωστόσο, στην απόφαση Geerings κατά Ολλανδίας, το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα πως αν δε μπορεί να αποδειχθεί πέραν πάσης εύλογης αμφιβολίας η ενοχή του προσώπου και η απόκτηση παράνομου περιουσιακού οφέλους, τότε η επιβληθείσα δήμευση δημιουργεί ένα τεκμήριο ενοχής, παραβιάζοντας το άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ²⁸.

Η διεύρυνση της ευθύνης του προσώπου, μέσω της επιβολής της δήμευσης σε περιουσιακά στοιχεία προερχόμενα ,πιθανόν, από έτερη εγκληματική δραστηριότητα για την οποία δεν υπάρχει καταδικαστική απόφαση, θίγει και την αρχή της ενοχής, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 14 ΠΚ, η οποία επιτάσσει την επιβολή ποινής στον κατηγορούμενο για πράξεις για τις οποίες του έχουν καταλογιστεί και έχει καταδικαστεί για αυτές. Στην περίπτωση της εκτεταμένης δήμευσης, ασκείται μεν ποινική δίωξη κατά του προσώπου που καταδικάζεται για ένα αδίκημα αλλά η δήμευση επιβάλλεται σε περιουσιακά αντικείμενα που προέρχονται από άλλη πράξη από αυτήν για την οποία το δικαστήριο την έκρινε ως εγκληματική. Παράλληλα, η εκτεταμένη δήμευση δε μπορεί να διαφυλάξει σε καμία περίπτωση την αρχή της αναλογικότητας, η οποία σχετίζεται με το αντικείμενο της δίκης, δηλαδή με το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε ο κατηγορούμενος και το

²⁸ ΕΔΔΑ, Case of Geerings v. the Netherlands, απόφαση της 1.6.2007, σκέψη 46-47

ύψος της επιβληθείσας ποινής. Με τον τρόπο αυτό το άτομο μετατρέπεται σε μέσο άσκησης αντεγκληματικής πολιτικής και υφίσταται υπέρμετρους περιορισμούς που παραβιάζουν την αρχή της ενοχής και την αρχή της αναλογικότητας²⁹.

Ιδιαίτερα ζητήματα τα οποία χρήζουν άμεσης εξειδίκευσης από τον ενωσιακό νομοθέτη είναι ο χρόνος της παραγραφής των πιθανολογούμενων πράξεων, προερχόμενων από έτερη εγκληματική δραστηριότητα ή η ταυτότητα των πράξεων αυτών για δικονομικά ζητήματα, όπως το δεδικασμένο³⁰. Καθίσταται σαφές από τα ανωτέρω, ότι η εκτεταμένη δήμευση κλονίζει βαθύτατα τις θεμελιώδεις αρχές του ποινικού συστήματος και της ποινικής δίκης, προκαλώντας εύλογους προβληματισμούς ως προς την νομιμότητά της.

²⁹ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε, Για ένα νέο ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ΠοινΧρον 2006, σελίδα 869

³⁰ Καιάφα, Δήμευση προϊόντων του εγκλήματος στο πλαίσιο της ΕΕ, ΠοινΧρον 2013, σελ 405, γίνεται αναφορά σε ζητήματα παραγραφής και ανάγκης καθορισμού περαιτέρω στοιχείων για την δήμευση προϊόντων προερχόμενα από άλλη εγκληματική δραστηριότητα

1.4.6. Δήμευση εις χείρας τρίτου. Ο ενωσιακός νομοθέτης στο πλαίσιο της καταπολέμησης του παράνομου περιουσιακού οφέλους, εκτός από την περίπτωση της δήμευσης περιουσιακών στοιχείων που βρίσκονται στην κατοχή του δράστη, προβλέπει στο άρθρο 6 της Οδηγίας την περίπτωση της δήμευσης εις χείρας τρίτου. Πιο συγκεκριμένα, προϊόντα εγκλήματος ή περιουσιακή αξία ισοδύναμη με την αξία των προϊόντων εγκλήματος, εφόσον έχουν μεταβιβαστεί καθοιονδήποτε τρόπο σε τρίτον για να αποφευχθεί η δήμευση, τότε υπόκειται υποχρεωτικά σε δήμευση. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η γνώση του τρίτου για τον σκοπό της μεταβίβασης, καθώς οι καλόπιστοι τρίτοι προστατεύονται και δεν θίγονται τα δικαιώματά τους αν έχουν αποκτήσει καλόπιστα τα περιουσιακά στοιχεία αυτά. Δημευτέα είναι τόσο τα προϊόντα εγκληματικής δραστηριότητας όσο και η καθαρή περιουσία, την οποία μεταβίβασε ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος για να αποφευχθεί η δήμευση ίσης αξίας.

Ωστόσο, ο νομοθέτης κάνει αναφορά σε ύποπτο ή κατηγορούμενο³¹, ο οποίος μεταβίβασε τα αντικείμενα. Άρα, δεν απαιτείται να έχει καταδικασθεί ο κατηγορούμενος, όπως ισχύει για παράδειγμα στο άρθρο 4 παρ.1. Και εδώ δημιουργείται οριακή κατάσταση σύγκρουσης με το τεκμήριο αθωότητας καθώς μπορεί να επιβληθεί δήμευση σε ύποπτο, που καλύπτεται από το τεκμήριο αθωότητας και μάλιστα όχι στον ίδιο, αλλά σε τρίτο πρόσωπο. Ομοίως και η δήμευση εις χείρας τρίτου μπορεί να θεωρηθεί ως ένα βαθμό δήμευση χωρίς προηγούμενη καταδίκη, καθώς δημεύονται στοιχεία που ανήκουν σε πρόσωπο που δεν καθίσταται διάδικος και δεν εμπλέκεται στην ποινική διαδικασία³².

Τα κράτη μέλη σε κάθε περίπτωση είναι ελεύθερα να ορίσουν τη δήμευση εις χείρας τρίτου ως επικουρική ή εναλλακτική της άμεσης δήμευσης, όπως προκύπτει και από το Προοίμιο της Οδηγίας. Στις περιπτώσεις αυτές, η Επιτροπή των Περιφερειών συνιστά την εισαγωγή πρόσθετων στοιχείων σχετικά με την ποινική ευθύνη. Παράλληλα, προτείνει να εισαχθεί η έννοια του «πραγματικού δικαιούχου» όταν πρόκειται για τον τρίτο, ο οποίος συμπεριφέρεται ως

³¹ Αντίστοιχα και το αγγλικό κείμενο της Οδηγίας κάνει λόγο για «*suspected or accused person*»

³² Simonato M., *Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains*, 2017, σελίδα 4

«πραγματικός ιδιοκτήτης ή/και μόνος οικονομικός δικαιούχος».³³

Ωστόσο, κρίνεται σκόπιμη μία περαιτέρω αναφορά σχετικά με τη γνώση του τρίτου. Όπως προκύπτει από την Οδηγία, η γνώση καταφάσκεται από συγκεκριμένα περιστατικά και στοιχεία όπως για παράδειγμα όταν η μεταβίβαση γίνεται χωρίς αντάλλαγμα ή με αντάλλαγμα κατώτερο από την πραγματική αξία του αντικειμένου³⁴. Στο σημείο αυτό όμως έγκειται και ο προβληματισμός που αναφύεται από τη συγκεκριμένη μορφή δήμευσης, καθώς συνεπάγεται ότι ο τρίτος θα πρέπει να υποπτεύεται σε κάθε συναλλαγή που τελεί την παράνομη προέλευση ή μη του αντικειμένου, καθώς διαφορετικά ελλοχεύει ο κίνδυνος της δήμευσης του περιουσιακού στοιχείου.³⁵ Επίσης, στην περίπτωση που ο καλόπιστος τρίτος πληροφορηθεί, μετά τη συναλλαγή και την απόκτηση του περιουσιακού στοιχείου, την παράνομη προέλευση του και στη συνέχεια το μεταβιβάσει σε άλλον, η δήμευση εν προκειμένω αποκλείεται. Εφόσον ο τρίτος είναι καλόπιστος, η περαιτέρω μεταβίβαση της περιουσίας καθιστά αδύνατη την επιβολή της δήμευσης³⁶.

Το ΔΕΕ σε πρόσφατη απόφαση του³⁷ κλήθηκε να αποφανθεί αν η δήμευση που επιβλήθηκε σε περιουσιακά στοιχεία καλόπιστου τρίτου που χρησιμοποιήθηκαν για την τέλεση λαθρεμπορίας αντίκειται στο άρθρο 17 ΧΘΔ. Το ΔΕΕ τόνισε ότι ο όποιος περιορισμός της ιδιοκτησίας πρέπει να εξυπηρετεί σκοπό δημοσίου συμφέροντος και να σέβεται την αρχή της αναλογικότητας, ανεξάρτητα από το χαρακτηρισμό της δήμευσης ως ποινής ή διοικητικού μέτρου. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, εφόσον ο τρίτος δε γνώριζε ούτε όφειλε να γνωρίζει ότι το περιουσιακό του στοιχείο χρησιμοποιήθηκε για τη διάπραξη αδικήματος, τότε ο

³³ Γνωμοδότηση της Επιτροπής των Περιφερειών με θέμα «Δέσμη για την προστασία της νόμιμης οικονομίας» (2012/C391/14, παράγραφοι 32-33)

³⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόταση για Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη δέσμευση και τη δήμευση των προϊόντων του εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 2012, σελ. 14

³⁵ Καϊάφα Μ., Η δήμευση των προϊόντων του εγκλήματος στο πλαίσιο της Ε.Ε.: Η πρόταση της Επιτροπής του 2012 και οι νέες προκλήσεις για το κράτος δικαίου, ΠοινΧρον 2013 σελ 406

³⁶ Διονυσιοπούλου Α., Πότε ένα περιουσιακό στοιχείο προέρχεται από εγκληματική δραστηριότητα;, ΠοινΧρον 2006, σελ. 364, όπου υποστηρίζεται ότι ακόμα και αν ο τρίτος στο διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ κτήσης και περαιτέρω μεταβίβασης καταστεί κακόπιστος, πάλι δε διαπράττει νομιμοποίηση, επειδή η περιουσία που έχει αποκτηθεί καλόπιστα δεν αποτελεί πρόσφορο αντικείμενο νομιμοποίησης

³⁷ C-393/19, απόφαση της 14.1.2021, σκέψεις 55-57

περιορισμός είναι δυσανάλογος με τον επιδιωκόμενο σκοπό³⁸. Επομένως, η δήμευση συνιστά δυσανάλογη και ανεπίτρεπτη επέμβαση στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό, η οποία αντιβαίνει στο άρθρο 17 ΧΘΔ. Έτσι, έκρινε ότι η εθνική ρύθμιση που προέβλεπε τη δήμευση αντικειμένων που ανήκουν σε καλόπιστους τρίτους αντιβαίνει στο δίκαιο της ΕΕ.

1.5. Διασφαλίσεις για τα μέτρα της δέσμευσης και δήμευσης

Η ανάγκη διαφύλαξης των δικονομικών δικαιωμάτων υπόπτων, κατηγορουμένων αλλά και τρίτων προσώπων καθίσταται επιβεβλημένη, καθώς με την επιβολή της δέσμευσης και της δήμευσης, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας υπόκειται σε περιορισμούς. Ο ενωσιακός νομοθέτης καθιστά σαφές, ήδη από το Προοίμιο, ότι οι διατάξεις της Οδηγίας σέβονται θεμελιώδεις αρχές και δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου αλλά και στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Στο άρθρο 8, σε συνδυασμό με τις αιτιολογικές σκέψεις της Οδηγίας, κατοχυρώνονται οι εγγυήσεις που πρέπει να διέπουν την επιβολή της δέσμευσης και της δήμευσης.

Αρχικά, η απόφαση της δέσμευσης και της δήμευσης, η οποία πρέπει να είναι πλήρως αιτιολογημένη, κοινοποιείται στο θιγόμενο το ταχύτερο δυνατόν, ώστε να μπορεί να ασκήσει αποτελεσματικά το δικαίωμα της προσφυγής και της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας κατά της απόφασης, δυνατότητα που αποτελεί έκφανση της δίκαιης δίκης³⁹. Στα θιγόμενα πρόσωπα παρέχεται η δυνατότητα πρόσβασης σε δικηγόρο καθώς και η σχετική ενημέρωση για το δικαίωμα αυτό, σύμφωνα με τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/48, το δικαίωμα της

³⁸ Φαμπρικήρη Α., Η δήμευση σε βάρος τρίτου (με αφορμή την απόφαση του ΔΕΕ της 14^{ης} Ιανουαρίου 2021 στην υπόθεση C-393/19), *The Art of Crime*, 2021, η οποία υποστηρίζει ότι εάν επιβαλλόταν δήμευση σε καλόπιστο τρίτο, αυτό θα οδηγούσε στην αυθαίρετη και παράλογη περίπτωση κατά την οποία θα δημευόταν η περιουσία του, εάν δε μπορούσε να υποπτευθεί ότι αποτελεί όργανο ενός εγκλήματος

³⁹ Το ΔΕΕ, στην υπόθεση C-363/19, έχει καταλήξει ότι εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει τη δήμευση, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας περιουσιακού στοιχείου ανήκοντος σε πρόσωπο διαφορετικό από το δράστη του ποινικού αδικήματος, χωρίς το τρίτο αυτό πρόσωπο να διαθέτει αποτελεσματικό μέσο ένδικης προστασίας, αντιβαίνει στο άρθρο 47 ΧΘΔ (ιδίως σκέψεις 61-68)

μετάφρασης και διερμηνείας, σύμφωνα με την Οδηγία 2010/64 αλλά και το δικαίωμα ενημέρωσης για τα δικονομικά δικαιώματα των ενδιαφερομένων προσώπων κατά την ποινική διαδικασία, σύμφωνα με τις διατάξεις της Οδηγίας 2012/13.

Αξίζει να αναφερθεί μία πρόσθετη διασφάλιση του νομοθέτη στην περίπτωση της εκτεταμένης δήμευσης, όπως προβλέπεται στην παράγραφο 8. Σε αυτή τη μορφή δήμευσης, όπου αρκεί η απλή πιθανολόγηση για την προέλευση του περιουσιακού αντικειμένου, ο θιγόμενος έχει την δυνατότητα να αμφισβητήσει τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης και τα αποδεικτικά στοιχεία που έχουν προσκομισθεί.

Στο πλέγμα των εγγυήσεων έρχεται να προστεθεί με την παράγραφο 10 και η δυνατότητα των θυμάτων να διεκδικήσουν αποζημίωση για τις αξιώσεις τους, εξαιτίας των μέτρων της δήμευσης. Από τη διάταξη αυτή διαφαίνεται και το προβάδισμα της ικανοποίησης των θυμάτων έναντι της δήμευσης. Στην εξαιρετική δε περίπτωση, που η επιβολή της δήμευσης θα καθιστούσε ιδιαίτερη δυσχερή τη διαβίωση του θιγόμενου, λαμβάνοντας υπόψη τις περιστάσεις κάθε μεμονωμένης υπόθεσης, ο ενωσιακός νομοθέτης αφήνει περιθώριο εκτίμησης στα κράτη μέλη για μη επιβολή της δήμευσης, όπως αναφέρεται στη σκέψη 18 του Προοιμίου.

Από τις διασφαλίσεις δε θα μπορούσαν να εξαιρεθούν οι τρίτοι, οι οποίοι όπως προβλέπεται στην παράγραφο 9, μπορούν να αξιώσουν δικαιώματα στα δεσμευμένα/δήμευμένα περιουσιακά αντικείμενα. Το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι είναι επιτρεπτή και νόμιμη η δήμευση εις χείρας τρίτων, όταν οι τρίτοι είναι μέλη της οικογένειας του κατηγορουμένου, και τα περιουσιακά αντικείμενα προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες, ή σε κάθε περίπτωση όταν οι τρίτοι δε θεωρούνται καλόπιστοι.

Ως προς τις υπόλοιπες διασφαλίσεις, το ΕΔΔΑ νομολογεί ότι θα πρέπει να παρέχονται στον θιγόμενο ένδικα μέσα για να προσβάλει με αποτελεσματικό τρόπο την απόφαση της δέσμευσης ή της δήμευσης, η μη πρόβλεψη των οποίων καθιστά μη νόμιμο οποιοδήποτε περιορισμό της ιδιοκτησίας. Πιο συγκεκριμένα,

το ΕΔΔΑ στην υπόθεση A.Z. και B.Z. κατά Ελλάδας⁴⁰ τονίζει ότι το δικαίωμα σεβασμού στην περιουσία περιλαμβάνει και το δικαίωμα ακροάσεως του θιγόμενου ενώπιων των αρχών, προκειμένου να μπορέσει αποτελεσματικά να αντικρούσει τα μέτρα που περιορίζουν τα εμπράγματα δικαιώματά του θιγόμενου. Παράλληλα, η διαδικασία επί της προσφυγής θα πρέπει να διέπεται από τις αρχές της ισότητας των όπλων και της δικονομικής θέσης των διαδίκων.

1.6. Διαχείριση δεσμευμένων και δημευμένων περιουσιακών στοιχείων (άρθρο 10 της Οδηγίας) και στατιστικά στοιχεία (άρθρο 11 της Οδηγίας)

Ο ενωσιακός νομοθέτης αντιλαμβανόμενος τον κίνδυνο της μείωσης της οικονομικής αξίας που μπορεί να επέλθει στα περιουσιακά στοιχεία λόγω της δέσμευσης και της δήμευσης, προβλέπει τρόπους ορθότερης διαχείρισης τους. Πιο συγκεκριμένα, εξοπλίζει τα κράτη μέλη με διακριτική ευχέρεια ως προς τη θέσπιση εθνικών υπηρεσιών, μηχανισμών, διαδικασιών, ώστε να καθίσταται δυνατή η με αποτελεσματικό τρόπο διαχείριση των δεσμευμένων περιουσιακών στοιχείων, ενώ θα προβλέπονται και κατάλληλα μέτρα, όπως η πώληση και η περαιτέρω μεταβίβαση, προκειμένου να αποφευχθεί η περίπτωση μείωσης της οικονομικής αξίας των περιουσιακών στοιχείων. Παράλληλα, όταν το επιτρέπει η φύση των δημευμένων αντικειμένων, τα κράτη μέλη θα αποφασίσουν εάν θα μπορούν να διατεθούν και να επαναχρησιμοποιηθούν τα αντικείμενα για το δημόσιο συμφέρον ή για κάποιο κοινωνικό σκοπό, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 32 και 35 του Προοιμίου. Η επιλογή της επαναχρησιμοποίησης συμβάλλει στην καταπολέμηση του εγκλήματος αλλά και στην ενίσχυση της συνεργασίας των πολιτών με τις δημόσιες αρχές και έτσι η δήμευση πέρα από τιμωρητικό χαρακτήρα αποκτά και αποκαταστατικό σκοπό⁴¹.

Για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των μέτρων της δέσμευσης και

⁴⁰ ΕΔΔΑ, A.Z. και B.Z. κατά Ελλάδας (υπόθεση «Ζαφρανά», απόφαση της 4-10-2011), ιδίως παρ. 35-36

⁴¹ Montaldo S., Directive 2014/42/EU and Social Reuse of Confiscated Assets in the EU: Advancing a Culture of Legality, 2015, σελίδες 195-200, όπου ο συγγραφέας παρατηρεί ότι εφόσον η Οδηγία δε δεσμεύει τα κράτη μέλη για την επαναχρησιμοποίηση των δημευμένων αντικειμένων και η διατύπωση ως προς το σημείο αυτό είναι αόριστη, τότε θα έχει ελάχιστη εφαρμογή στο εσωτερικό των κρατών μελών

της δήμευσης, τα κράτη μέλη έχουν την υποχρέωση να αποστέλλουν στην Επιτροπή στατιστικά δεδομένα. Σε αυτά θα καταχωρίζονται το σύνολο των αποφάσεων της δέσμευσης και δήμευσης που εκτελέσθηκαν, η οικονομική αξία των αντικειμένων κατά το χρόνο επιβολής των περιοριστικών μέτρων και η οικονομική αξία των περιουσιακών στοιχείων που ανακτήθηκαν κατά τη στιγμή της δήμευσης⁴².

1.7. Σχέση Οδηγίας με Κανονισμό (ΕΕ) 2018/1805

Ο Κανονισμός, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ ελάχιστα χρόνια μετά την έκδοση της Οδηγίας, ήρθε με σκοπό να διευκολύνει την αμοιβαία αναγνώριση των αποφάσεων δέσμευσης και δήμευσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η άμεση εφαρμογή του Κανονισμού έχει σαν αποτέλεσμα τα κράτη μέλη να εκτελούν αποφάσεις δέσμευσης και δήμευσης με τον ίδιο τρόπο, χωρίς να επέρχονται διαφοροποιήσεις λόγω ελλিপδών ή ανακριβδών μεταφορδών των διατάξεων στην εθνική έννομη τάξη, όπως συχνά συμβαίνει με τις Οδηγίες. Το άμεσο αποτέλεσμα απορρέει από τον χαρακτήρα της νομικής πράξης του Κανονισμού, με βάση το άρθρο 288 ΣΛΕΕ, όπου αναφέρει ότι ο Κανονισμός περιλαμβάνει κανόνες με άμεση ισχύ και νομική δεσμευτικότητα για όλα τα κράτη μέλη⁴³. Έτσι, με τη νομική αυτή πράξη επιτυγχάνεται τόσο η ομοιομορφία, η άμεση εφαρμογή όσο και η σαφήνεια και η ασφάλεια δικαίου. Ο Κανονισμός έχει ως νομική βάση το άρθρο 82 παρ. 1 της ΣΛΕΕ και συγκεκριμένα την υποπερίπτωση α'. Ο Κανονισμός δεν εφαρμόζεται μόνο στις αποφάσεις δέσμευσης και δήμευσης που σχετίζονται με ποινικά αδικήματα για τα οποία εφαρμόζεται η Οδηγία 2014/42/ΕΕ αλλά καλύπτει την αμοιβαία αναγνώριση αποφάσεων δέσμευσης και δήμευσης, που σχετίζονται με όλα τα ποινικά αδικήματα, ως αποτέλεσμα της επιλογής της νομικής βάσης του άρθρου 82 της ΣΛΕΕ.

Ωστόσο, αν και ο Κανονισμός είχε στόχο να επιλύσει προβλήματα που

⁴² Άρθρο 11 σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 36 του Προοιμίου

⁴³ Τσαγκαλίδης Α. Η δέσμευση περιουσιακών στοιχείων στο πλαίσιο ποινικών και συναφών διαδικασιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Νομική Σχολή ΕΚΠΑ, Αθήνα 2022, σελίδα 198, όπου επισημαίνει ότι ενδεικτικό της «αποφασιστικότητας» του νομοθέτη να ενισχύσει τη δικαστική συνεργασία και να καταπολεμήσει την εισαγωγή παράνομων περιουσιακών στοιχείων αποτελεί η υιοθέτηση του Κανονισμού, για πρώτη φορά στο πεδίο του ποινικού δικαίου «ως νομική πράξη αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων»

δημιουργούνται από την εφαρμογή των κανόνων της δήμευσης στο κράτος εκτέλεσης, εντούτοις λόγω ανομοιογενειών στα εθνικά συστήματα των κρατών μελών, δυσχέρειες εξακολουθούν να υπάρχουν. Το κράτος εκτέλεσης καλείται να εκτελέσει απόφαση δέσμευσης ή δήμευσης ακόμα και όταν δεν προβλέπεται η δυνατότητα δέσμευσης ή δήμευσης στο εθνικό δίκαιο για αντίστοιχη περίπτωση, ή αντίθετα έχουν τη δυνατότητα να μην εκτελέσουν τέτοια απόφαση, για λόγους που αναγράφονται στον Κανονισμό, παρά το ότι έχουν διαταχθεί από το κράτος έκδοσης.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Η δέσμευση και η δήμευση στην ελληνική έννομη τάξη

Νόμος ενσωμάτωσης της Οδηγίας αποτελεί ο Ν. 4478/2017. Μέσα από εκτενείς τροποποιήσεις, το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο του Ποινικού Κώδικα, όπως έχει διαμορφωθεί και με τις πρόσφατες αλλαγές που επέφερε ο Ν. 5019/2023, προβλέπει τη δήμευση στα άρθρα 68 και 76 ΠΚ. Η δήμευση, υπό τη μορφή της παρεπόμενης ποινής επιβάλλεται δυνητικά ενώ υπό τη μορφή του μέτρου ασφαλείας επιβάλλεται υποχρεωτικά. Η διαφοροποίηση αυτή δικαιολογείται από τον λόγο ύπαρξης της δήμευσης και τον χαρακτηρισμό της ως μέτρο ασφαλείας, καθώς σε αυτή την περίπτωση τα υπό δήμευση αντικείμενα συνιστούν κίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια και ως εκ τούτου επιβάλλεται η δήμευση τους. Παράλληλα, η δέσμευση και η δήμευση προβλέπονται και σε ειδικούς ποινικούς νόμους, κατ' απόκλιση των προϋποθέσεων και διατυπώσεων που ορίζονται στον Ποινικό Κώδικα, δημιουργώντας πολλές φορές ερμηνευτικές δυσχέρειες και κλονίζοντας την ασφάλεια δικαίου⁴⁴.

⁴⁴ Τσόλιας Γρ, Η κατάσχεση και η δήμευση αντικειμένων σε βάρος τρίτων προσώπων και η αντισυνταγματικότητα αυτών, ΠοινΔικ, 2004, σελίδα 1013, όπου κάνει λόγο για *sui generis* νομική φύση της κάθε περίπτωσης δήμευσης ξεχωριστά

2.1. Συνταγματικοί περιορισμοί και γενικές αρχές του ουσιαστικού ποινικού δικαίου

Η δήμευση προβλέπεται στον Ποινικό Κώδικα ως παρεπόμενη ποινή και ως μέτρο ασφαλείας βάσει του δυαδικού συστήματος⁴⁵. Η επιβολή της κύριας ποινής, δηλαδή η καταδίκη ενός προσώπου για αδίκημα για το έγκλημα προς το οποίο σχετίζονται τα υπό δήμευση προϊόντα αποτελεί προϋπόθεση για την παρεπόμενη ποινή της δήμευσης, ενώ η επικινδυνότητα των αντικειμένων για τη δημόσια τάξη αποτελεί μοναδικό κριτήριο για την επιβολή της δήμευσης ως μέτρο ασφαλείας.

Όπως κάθε περιορισμός συνταγματικού κατοχυρωμένου δικαιώματος πρέπει να διέπεται από ορισμένους κανόνες, να εξυπηρετεί ένα συνταγματικά επιτρεπόμενο σκοπό για να είναι συνταγματικά επιτρεπτός, έτσι και στην περίπτωση της δήμευσης, όπου περιορίζεται το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα της ιδιοκτησίας, πρέπει να πληρούνται κάποιες συνταγματικές εγγυήσεις. Πιο συγκεκριμένα, πρέπει η επιβολή της δήμευσης να διέπεται από την αρχή της αναλογικότητας, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 25 παρ. 1 Συντάγματος. Η δήμευση θα πρέπει δηλαδή να αποτελεί μέτρο κατάλληλο, αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και να μην οδηγεί σε υπέρμετρα και δυσανάλογη επιβάρυνση. Η τήρηση της αναλογικότητας συμβαδίζει με τη συνταγματική απαγόρευση της γενικής δήμευσης (άρθρο 7 Συντάγματος) αλλά και με την συνταγματική επιταγή της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (άρθρο 2 παρ.1 Σ). Παράλληλα, στην περίπτωση της επιβολής της δήμευσης ως μέτρου ασφαλείας θα πρέπει από τη φύση των αντικειμένων να προκύπτει κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια.

Ως προς τις γενικές αρχές του ποινικού δικαίου, η δήμευση θα πρέπει να επιβάλλεται σε βάρος προσώπου για πράξη η οποία του καταλογίζεται σύμφωνα

⁴⁵ Ανδρουλάκης Ν., Ιδιωτική Γνωμοδότηση στα Ποινικά Χρονικά, 1978, σελίδες 361-362, όπου υποστηρίζεται ότι όταν η δήμευση δεν συνιστά παρεπόμενη ποινή ή μέτρο ασφαλείας ή δεν ομοιάζει σε ποινή, τότε είναι αντισυνταγματική βάσει του άρθρου 17 Συντάγματος. Η ίδια άποψη διατυπώνεται και σε Διονυσοπούλου Α, Η δήμευση των προϊόντων εγκληματικής δραστηριότητας. Παρατηρήσεις και de lege ferenda προτάσεις στις διατάξεις του Ν. 2331/95, Υπεράσπιση, 2000, σελίδα 795

με την αρχή της ενοχής⁴⁶. Ζήτημα επομένως φαίνεται να ανακύπτει στην περίπτωση της δήμευσης χωρίς ποινική καταδίκη. Και αυτό γιατί δε μπορεί να νοηθεί ούτε ως παρεπόμενη ποινή αλλά ούτε και ως μέτρο ασφαλείας. Πιο αναλυτικά, εφόσον δεν υπάρχει κύρια ποινή, δε μπορεί να επιβληθεί η παρεπόμενη ποινή της δήμευσης, και εφόσον στις περισσότερες περιπτώσεις, δεν είναι φύσει επικίνδυνα τα αντικείμενα που αποκομίζει κάποιος από μία παράνομη δραστηριότητα δε μπορεί να επιβληθεί η δήμευση ως μέτρο ασφαλείας. Στις περιπτώσεις όπου το όφελος από την τέλεση παράνομων πράξεων συνίσταται αποκλειστικά σε χρήματα, δε μπορεί να δικαιολογηθεί το μέτρο ασφαλείας λόγω επικινδυνότητας, καθώς τα χρήματα δεν είναι φύσει επικίνδυνα. Αυτό που μπορεί να λεχθεί, λόγω και του δυαδικού συστήματος, είναι να θεωρηθεί η επιβολή της δήμευσης ως μέτρο ασφαλείας δικαιολογούμενο από λόγους δημοσίου συμφέροντος, κάτι που όμως δεν προκύπτει από το γράμμα του νόμου αλλά από τους περιορισμούς που θέτει το Σύνταγμα. Ο σκοπός δηλαδή, που είναι η αποτροπή χρήσης του παράνομου οφέλους από τον δράστη και η προστασία της ενωσιακής και εθνικής οικονομίας και της κοινωνίας από την διοχέτευση σε αυτές των παράνομων εσόδων από εγκληματικές δράσεις, δικαιολογεί και νομιμοποιεί την άνευ καταδίκη δήμευση⁴⁷. Επίσης, σεβαστό θα πρέπει να γίνεται το τεκμήριο της αθωότητας. Έτσι, δε μπορεί να επιβάλλεται δήμευση ως παρεπόμενη ποινή όταν κηρύσσεται αθώος ο κατηγορούμενος⁴⁸.

2.2.Η ενσωμάτωση της Οδηγίας

⁴⁶ Τσόλιας Γρ., Η κατάσχεση και η δήμευση αντικειμένων σε βάρος τρίτων προσώπων και η αντισυνταγματικότητα αυτών, ΠοινΔικ 2004, σελ. 1012

⁴⁷ Λ. Μαργαρίτης, Ν. Παρασκευόπουλος, Γ. Νούσκαλης, Ποινολογία, Σάκκουλας, 2016, σελίδες 38-46, όπου αναφέρεται ότι τα μέτρα ασφαλείας αποτελούν τα μέσα που έχουν στόχο στη διαφύλαξη και την προστασία της κοινωνίας από τον κίνδυνο που ενέχει η προσωπικότητα του δράστη. Ωστόσο, όπως τονίζεται στη συνέχεια, ο χαρακτηρισμός αυτός δεν είναι λυσιτελής, καθώς εξασφαλιστικό χαρακτήρα μπορούν να έχουν εξίσου και οι ποινές, ή αντίστοιχα τα μέτρα ασφαλείας να εμπεριέχουν τη στέρηση της ελευθερίας

⁴⁸ Διαφορετική ωστόσο άποψη σημειώνεται στη νομολογία και σε ειδικούς ποινικούς νόμους

2.2.1. Η δέσμευση και η δήμευση. Η δέσμευση προβλέπεται πλέον στα άρθρα 36, 261 και 262 ΚΠΔ. Ήδη από το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης μπορεί να επιβληθεί δέσμευση σε τραπεζικούς λογαριασμούς, στο περιεχόμενο τραπεζικών θυρίδων και γενικότερα σε κινητά και ακίνητα περιουσιακά στοιχεία, με αιτιολογημένη Διάταξη του εισαγγελέα του οικονομικού εγκλήματος. Στο στάδιο της κύριας ανάκρισης, δέσμευση μπορεί να επιβληθεί με Διάταξη του ανακριτή, ύστερα από σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα, εφόσον προκύψουν σοβαρές ενδείξεις ότι τα περιουσιακά αυτά στοιχεία προέρχονται άμεσα ή έμμεσα από την διερευνώμενη αξιόποινη πράξη. Παρατηρείται ότι ο ημέτερος νομοθέτης έχει συμπεριλάβει στην έννοια των προϊόντων εγκλήματος όλα τα οφέλη που προέρχονται άμεσα αλλά ακόμα και έμμεσα από την αξιόποινη πράξη, υιοθετώντας πλήρως τους ορισμούς του άρθρου 2 της Οδηγίας. Πρόβλεψη υπάρχει ακόμα και για τη δέσμευση ακινήτου, πλοίου ή αεροσκάφους. Παράλληλα, ο νομοθέτης λαμβάνει μέριμνα έτσι ώστε η επιβαλλόμενη δέσμευση να είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας, σε πλήρη αντιστοιχία με την αιτιολογική σκέψη 18 της Οδηγίας. Στο άρθρο 261 παρ. 2 ΚΠΔ αναφέρεται ότι διασφαλίζεται η εξαίρεση από τη δέσμευση αντικειμένων που είναι αναγκαία για την κάλυψη των αναγκών διαβίωσης του κατηγορουμένου, της οικογένειάς του ή των τρίτων.

Ως προς τη δήμευση, κρίνεται σκόπιμη μία συγκριτική μελέτη των διατάξεων για τη δήμευση, όπως ίσχυαν πριν και μετά την ενσωμάτωση της Οδηγίας, προκειμένου να καταστεί εμφανής η πλήρης συμπόρευση του ημέτερου νομοθέτη με τις ενωσιακές επιταγές. Πριν την αναθεώρηση των διατάξεων με τον Ν. 4478/2017, η δήμευση ως παρεπόμενη ποινή προβλεπόταν στο άρθρο 76 παρ. 1 ΠΚ όπου γινόταν δεκτή μόνο κατόπιν καταδικαστικής απόφασης, δηλαδή μόνο κατόπιν διάγνωσης της ενοχής και επιβολής κύριας ποινής. Τα αντικείμενα τα οποία δημεύονταν ήταν όσα παράγονται άμεσα από την εγκληματική συμπεριφορά (λ.χ. ναρκωτικές ουσίες, όπλα) καθώς και το τίμημα των προϊόντων αυτών και όσα αποκτήθηκαν με αυτά (λ.χ. τα χρήματα που αποκτήθηκαν από την εκποίηση των ναρκωτικών ουσιών). Επίσης, δυνάμενο να δημευτεί αποτελούσε κάθε αντικείμενο που χρησίμευε στην τέλεση της παράνομης πράξης, δηλαδή με βάση το λειτουργικό κριτήριο, όταν το αντικείμενο είχε φανεί πράγματι χρήσιμο στην πραγμάτωση της επίμαχης πράξης. Τέλος, μπορούσαν να δημευτούν αντικείμενα που προορίζονταν

για την τέλεση της πράξης, τα οποία όμως εν τέλει δεν χρησιμοποιήθηκαν. Ο νομοθέτης δεν εξειδίκευε πως θα αποδεικνυόταν ότι προορίζονταν τα αντικείμενα αυτά για την τέλεση της πράξης (αν λ.χ. θα αρκούσε η ανεύρεση τους στο χώρο του εγκλήματος), με αποτέλεσμα να θεωρείται σαν τιμώρηση του φρονήματος και της υποθετικής χρήσης των αντικειμένων αυτών. Η λιτή διατύπωση του νόμου δημιουργούσε όμως και άλλα κενά καθώς δεν περιελάμβανε πρόβλεψη ως προς το ποια λύση πρέπει να ακολουθηθεί στην περίπτωση όπου το προϊόν του αδικήματος ή το τίμημα αυτού δε σωζόταν ή σε περίπτωση που είχε αναμειχθεί με άλλα νόμιμα αποκτηθέντα αντικείμενα στην περιουσία του κατηγορουμένου. Τέλος, από τη γραμματική ερμηνεία του άρθρου γινόταν ευλόγως αντιληπτό ότι αν τα πράγματα αυτά ανήκαν σε τρίτο πρόσωπο, τότε δε δημεύονταν αλλά αποδίδονταν στον ιδιοκτήτη⁴⁹.

Με την αναθεώρηση της δήμευσης από τον Ν. 4478/2017, ο οποίος ενσωμάτωσε την Οδηγία 2014/42, επιλύθηκαν κάποιες από τις ανωτέρω ασάφειες και προβλέφθηκαν νέες μορφές δήμευσης, χάριν ευκολότερης αφαίρεσης του εγκληματικού πλούτου. Πιο συγκεκριμένα, στο νέο άρθρο 68 ΠΚ προβλέπεται η δυνατότητα επιβολής άμεσης δήμευσης σε αντικείμενα που είναι προϊόντα εγκλήματος, καθώς και σε όσα αποκτήθηκαν από τα προϊόντα αυτά ή τα αντικείμενα που προορίστηκαν για την τέλεση παράνομης πράξης. Σημαντική διαφορά σε σχέση με το περιορισμένο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας στα ευρωεγκλήματα που αριθμούνται στο άρθρο 3 της Οδηγίας, αποτελεί η επιβολή της δήμευσης στην ελληνική έννομη τάξη για κάθε προϊόν κακουργήματος ή πλημμελήματος τελούμενο με δόλο. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι πλέον συμπεριλαμβάνονται ρητά στα δημευτέα αντικείμενα τόσο τα άμεσα όσο και τα έμμεσα προϊόντα ενός εγκλήματος, όπως ορίζεται και με το άρθρο 2 παρ. 1 της Οδηγίας, αποτελώντας ένδειξη συμπίεσης της εθνικής νομοθεσίας με τις ευρωπαϊκές επιταγές. Με την υιοθέτηση αυτής της ευρείας εκδοχής της δημευτέων αντικειμένων, πλέον μπορούν να δημευτούν και τα απώτερα υποκατάστατα των προϊόντων του εγκλήματος, δηλαδή και ένα αντικείμενο το οποίο αποκτήθηκε με

⁴⁹ Ανδρουλάκης Ι., Γνωμοδότηση σε ΠοινΧρον 1978, σελίδες 361-362, όπου υποστηρίζεται ότι όταν επιβάλλεται η δήμευση σε βάρος ενός τρίτου προσώπου που δε συμμετέχει στην ποινική διαδικασία, τότε παραβιάζονται τα άρθρα 2 παρ. 1 και 17 παρ. 2 Συντάγματος

χρηματικό ποσό που προήλθε από την πώληση ακινήτου, το οποίο αντίστοιχα είχε αποκτηθεί με χρηματικό ποσό που αποκτήθηκε από το έγκλημα της απάτης⁵⁰. Ωστόσο, ο ημέτερος νομοθέτης δεν έχει ενσωματώσει τις προοιμιακές σκέψεις της Οδηγίας, σχετικά με την επιβολή κριτηρίων για την εξειδίκευση των εμμέσως αποκτηθέντων αντικειμένων. Κάτι τέτοιο καθίσταται σημαντικό και αναγκαίο σε περιπτώσεις όπου ο έλεγχος της ύπαρξης αιτιώδους σύνδεσης παρουσιάζει δυσκολίες μετά από διαδοχικές μεταβιβάσεις.

Σε αντίθεση με το προϊσχύον καθεστώς της δήμευσης, πρόβλεψη υπάρχει για την περίπτωση που η παράνομη περιουσία δεν είναι διαφυλαγμένη στο ακέραιο και έχει αναμειχθεί με τη νόμιμη περιουσία. Όπως προκύπτει από τη βούληση του ενωσιακού νομοθέτη στην αιτιολογική σκέψη 11 της Οδηγίας, η οποία έχει ενσωματωθεί πλήρως στο άρθρο 68 ΠΚ, υπόκειται σε δήμευση και η νόμιμη περιουσία μέχρι την αξία των αντικειμένων που προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες. Περαιτέρω, στην παράγραφο 3 προβλέπεται η περίπτωση της αναπληρωματικής δήμευσης (αντιστοιχία με το ά.4 παρ. 1 της Οδηγίας) όπου δημεύεται η νόμιμη περιουσία του δράστη σε ποσοστό ίσο με την αξία των παράνομων αντικειμένων, όταν τα ίδια δεν υπάρχουν ή καθίσταται αδύνατη η ανεύρεση τους.

Συμπληρωματικά, ο έλληνας νομοθέτης έχει προχωρήσει και στην ενσωμάτωση των διατάξεων που δρομολογούν τη δήμευση εις χείρας τρίτου στην παράγραφο 5, ρύθμιση η οποία συμπορεύεται με το άρθρο 6 της Οδηγίας. Για να επιβληθεί δήμευση σε περιουσιακά αντικείμενα που ανήκουν σε τρίτον, απαιτείται διπλή γνώση, δηλαδή αφενός γνώση ότι αυτά ενδέχεται να προέρχονται από κακούργημα ή πλημμέλημα τελούμενο από δόλο, όχι απαραίτητα από το αδίκημα για το οποίο κατηγορείται ο δράστης, και αφετέρου γνώση ότι η μεταβίβαση στο πρόσωπο του τρίτου είχε ως στόχο την αποφυγή της δήμευσης. Ο ημέτερος νομοθέτης έχει ενσωματώσει στο κείμενο του κώδικα τις προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν για να θεωρηθεί κάποιος κακόπιστος, κατ' αναλογία με την αιτιολογική σκέψη 24 της Οδηγίας. Η συνήθης πρακτική στις επιμέρους βιοτικές σχέσεις, δηλαδή η μεταβίβαση ή η απόκτηση του περιουσιακού στοιχείου χωρίς

⁵⁰ Λιαπάκη Κ., Η Δήμευση εξεταζόμενη υπό το πρίσμα του Νέου Ποινικού Κώδικα, ΠοινΔικ 2021, σελίδα 1353

αντάλλαγμα ή με αντάλλαγμα σημαντικά κατώτερο από την αγοραία αξία είναι το κριτήριο που υιοθετείται στον ποινικό κώδικα για να διαπιστωθεί η γνώση του τρίτου. Σημαντική προϋπόθεση για την επιβολή της δήμευσης στον τρίτο είναι να μη μπορεί να επιβληθεί σε βάρος του δράστη δήμευση του ανταλλάγματος που έλαβε για τη μεταβίβαση του περιουσιακού στοιχείου. Μία προσεκτική ανάγνωση της ρύθμισης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δεν απαιτείται να έχει καταδικαστεί ο τρίτος (ούτε και στην Οδηγία υπήρχε απαίτηση για καταδίκη του τρίτου) γεγονός που την αναγάγει σε μία μορφή δήμευσης χωρίς καταδίκη. Η δήμευση εις βάρος τρίτου τυποποιείται και σε ειδικούς ποινικούς νόμους.

Με τις νέες αλλαγές στον Ποινικό Κώδικα εισήχθησαν και οι κατευθυντήριες γραμμές που οφείλει να λάβει υπόψη του το δικαστήριο όταν αποφάινεται επί της αναλογικότητας της επιβολής της δήμευσης⁵¹. Πιο συγκεκριμένα, όταν υπάρχει κίνδυνος με την επιβολή της δήμευσης να δημιουργηθεί υπέρμετρη επιβάρυνση στη διαβίωση του κατηγορουμένου, τότε κατ' εξαίρεση δεν επιβάλλεται δήμευση, αποτρέποντας με αυτόν τον τρόπο την παραβίαση συνταγματικών αρχών, κάτι που συνέβαινε με το προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς, όπου δεν υπήρχε αντίστοιχη πρόβλεψη⁵². Με βάση την παράγραφο 2, η οποία αποτελεί ενσωμάτωση της αιτιολογικής σκέψης 18 της Οδηγίας, το δικαστήριο μπορεί κατ' εξαίρεση να επιβάλει επικουρικά περιορισμένη δήμευση ή χρηματική ποινή.

Η άνευ καταδίκη δήμευση, όπως προβλέπεται στο άρθρο 4 παρ. 2 της Οδηγίας, υιοθετήθηκε με τον Ν. 4816/2021. Το άρθρο 7 παράγραφος 3 ορίζει ότι *«Δήμευση διατάσσεται και όταν δεν έχει ασκηθεί δίωξη λόγω θανάτου του υπαιτίου ή η δίωξη που είχε ασκηθεί έπαυσε οριστικά, ή κηρύχθηκε απαράδεκτη»*. Ενώ στην Οδηγία γινόταν αναφορά σε ασθένεια ή φυγή του κατηγορουμένου ως λόγοι αδυναμίας ολοκλήρωσης της ποινικής διαδικασίας, ο ημέτερος νομοθέτης κάνοντας χρήση της διακριτικής ευχέρειας που προσέφερε ο ενωσιακός νομοθέτης, προσέθεσε και άλλες περιπτώσεις επιβολής δήμευσης άνευ ποινικής καταδίκης, επιχειρώντας να καταστήσει δυνατή την αφαίρεση του εγκληματικού πλούτου με κάθε τρόπο από τον δράστη. Μάλιστα, από το γράμμα του νόμου δεν προκύπτει η

⁵¹ Ανδρουλάκης Ι., Νέες ρυθμίσεις για τη δέσμευση και δήμευση περιουσιακών στοιχείων (ν. 4478/2017), Nova Criminalia No 1 2018, σελίδα 3-4

⁵² Λιαπάκη Κ., Η Δήμευση εξεταζόμενη υπό το πρίσμα του Νέου Ποινικού Κώδικα, ΠοινΔικ 2021, σελίδα 1350

υποχρέωση άσκησης ποινικής δίωξης και έναρξης της ποινικής διαδικασίας, σε αντίθεση με το κείμενο της Οδηγίας που απαιτεί να έχουν εκκινήσει οι ποινικές διαδικασίες. Μία άνευ καταδίκης δήμευση, σε ένα πρώιμο διαδικαστικό στάδιο, χωρίς να υπαγορεύεται από την επικινδυνότητα των υπό δήμευση αντικειμένων (ώστε η δήμευση να συνιστά μέτρο ασφαλείας), έχει χαρακτηριστεί ιδιαιτέρως προβληματική και ευλόγως έχει αποτελέσει αντικείμενο οξείας κριτικής στη θεωρία⁵³.

Αρχικά, όπως ελέχθη και ανωτέρω κατά την ανάλυση του αντίστοιχου άρθρου της Οδηγίας, παραβιάζεται το τεκμήριο αθωότητας, καθώς η επιβολή της δήμευσης, που συνιστά κύρωση, προδιαθέτει για την ενοχή του προσώπου, χωρίς όμως να έχει αποφανθεί το δικαστήριο, που είναι αποκλειστικά αρμόδιο για την κήρυξη ή μη της ενοχής. Παράλληλα, δημιουργούνται ρωγμές στην τήρηση της αρχής της ασφάλειας δικαίου, καθώς η κύρωση που επιβάλλεται δεν αντιστοιχεί σε ορισμένη τυποποιημένη συμπεριφορά⁵⁴.

Η εκτεταμένη δήμευση, όπως ορίζεται στο άρθρο 5 της Οδηγίας, εισήχθη στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 4816/2021, ύστερα από τροποποίηση του Ν. 4557/2018, ενσωματώνοντας παράλληλα και όλους τους προβληματισμούς που φέρει η εν λόγω μορφή δήμευσης. Πιο αναλυτικά, με βάση το άρθρο 8, το Ελληνικό Δημόσιο «μπορεί ύστερα από πρακτικό ή γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, να αξιώσει ενώπιον των αρμόδιων πολιτικών δικαστηρίων από τον αμετακλήτως καταδικασμένο σε στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον τριών (3) ετών για ποινικό αδίκημα της παρ. 2, κάθε άλλη περιουσία που αυτός έχει αποκτήσει από άλλο αδίκημα της παρ. 2, έστω και αν δεν έχει ασκηθεί για το αδίκημα αυτό δίωξη, λόγω θανάτου του υπαιτίου ή η δίωξη που είχε ασκηθεί έπαυσε οριστικά ή κηρύχθηκε απαράδεκτη.»

Με αυτόν τον τρόπο όμως, το πολιτικό δικαστήριο υποκαθιστά το ποινικό δικαστήριο και καθίσταται αποκλειστικά αρμόδιο να αποφανθεί για την προέλευση του περιουσιακού στοιχείου καθώς και για την επιβολή της δήμευσης, θέτοντας εύλογα ερωτήματα σχετικά με τη φύση της δήμευσης αλλά και με τη

⁵³ Καιαφα, Η δήμευση των προϊόντων του εγκλήματος στο πλαίσιο της ΕΕ, ΠοινΧρον 2013, σελ. 401

⁵⁴ Ανδρουλάκης Ι, Ποινή χωρίς έγκλημα; Δήμευση χωρίς καταδίκη;, ΠοινΧρον 2017, σελίδα 247-248, όπου εκφράζονται οι προβληματισμοί ως προς τη συμβατότητα συνταγματικών διατάξεων με τη δήμευση χωρίς ποινική καταδίκη

συνταγματικότητα της διάταξης. Ο ενωσιακός νομοθέτης στην αιτιολογική σκέψη 10 της Οδηγίας ανέφερε ότι τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να υπαγάγουν της διαδικασίες δήμευσης σε όποιο δικαστήριο είναι αρμόδιο. Στο πλαίσιο αυτής της διακριτικής ευχέρειας, θα πρέπει λοιπόν να γίνει η ενσωμάτωση της διάταξης στην ελληνική έννομη τάξη. Εν προκειμένω, μία τέτοια δυνατότητα επιβολής δήμευσης από τα πολιτικά δικαστήρια θέτει σοβαρά προβλήματα συνταγματικότητας και συμβατότητας με το άρθρο 96 του Συντάγματος. Μέχρι στιγμής δεν έχει τύχει εφαρμογής αυτή η διάταξη.

Παράλληλα, το Ελληνικό Δημόσιο μπορεί να εγείρει αγωγή αποζημίωσης και κατά τρίτου προσώπου, εφόσον ο τρίτος απέκτησε το περιουσιακό αντικείμενο από χαριστική αιτία και κατά το χρόνο της κτήσης ήταν σύζυγος ή συγγενής εξ αίματος κατ' ευθεία γραμμή με τον καταδικασμένο ή αδελφός του ή θετό τέκνο του. Επίσης, μπορεί να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης εναντίον κάθε τρίτου που απέκτησε την περιουσία, αν τα ανωτέρω πρόσωπα κατά τον χρόνο που την απέκτησαν, γνώριζαν την άσκηση ποινικής δίωξης κατά του καταδικασμένου. Ο τρίτος και ο καταδικασμένος ευθύνονται εις ολόκληρον. Συγκριτικά με το άρθρο 68 παράγραφος 5 ΠΚ όπου για να επιβληθεί η δήμευση εις χείρας τρίτου αρκεί ο τρίτος να γνώριζε το ενδεχόμενο προέλευσης των αντικειμένων από οποιαδήποτε παράνομη πράξη, στον Ν. 4816/2021 ο τρίτος απαιτείται να γνωρίζει με ακρίβεια την αξιόποινη πράξη που έχει τελέσει ο κατηγορούμενος. Επίσης, παρατηρείται ότι ο ημέτερος νομοθέτης δεν έχει ενσωματώσει τα κριτήρια που τίθενται στο άρθρο 5 της Οδηγίας σχετικά με την δυσαναλογία του νόμιμου εισοδήματος και της ευρύτερης κατάστασης του καταδικασθέντος, τα οποία αποτελούν ενδείξεις τέλεσης αξιόποινης πράξης.

Όσον αφορά τη δήμευση ως μέτρο ασφαλείας, επιβάλλεται και χωρίς την καταδίκη του κατηγορουμένου, υποχρεωτικά, αν από τη φύση του αντικειμένου υπάρχει κίνδυνος για τη δημόσια τάξη⁵⁵. Για το λόγο αυτόν, η δήμευση δεν έχει τον

⁵⁵ Διονυσιοπούλου Α, 'Η δήμευση των προϊόντων εγκληματικής δραστηριότητας. Παρατηρήσεις και de lege ferenda προτάσεις στις διατάξεις του Ν. 2331/95' Υπεράσπιση, 2000, σελίδα 799-800, όπου εκφράζει αντιρρήσεις ως προς τον χαρακτηρισμό των αντικειμένων ως επικίνδυνα για τη δημόσια τάξη, καθώς πρόκειται για περιουσιακά αντικείμενα που από τη φύση τους είναι ουδέτερα και οποιοσδήποτε χαρακτηρισμός θα συνιστούσε υπέρμετρο περιορισμό στην οικονομική ζωή. Για αυτούς τους λόγους, εκφράζεται η διαφωνία και με τη φύση της δήμευσης ως μέτρο ασφαλείας. Και η Λιαπάκη Κ. στην ΠοινΔικ 10/2021, σελίδα 1358, αναφέρει ότι η επικινδυνότητα του πράγματος θα

χαρακτήρα παρεπόμενης ποινής, αφού έχει αποσυνδεθεί από την ποινική δίωξη και καταδίκη, αλλά έχει τον χαρακτήρα μέτρου ασφαλείας, ακριβώς επειδή το αντικείμενο ενέχει κίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια. Για την επικινδυνότητα του αντικειμένου δεν αρκεί η πιθανολόγηση αλλά πρέπει να υπάρχει ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία⁵⁶.

Πέρα από το Γενικό Μέρος του Ποινικού Κώδικα, πρόβλεψη για τη δήμευση απαντά και στο Ειδικό Μέρος, δηλαδή στα άρθρα 213 και 238 ΠΚ. Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 213 ΠΚ ο έλληνας νομοθέτης επιβάλλει τη δήμευση πλαστών ή καθ' υπέρβαση κατασκευασθέντων νομισμάτων ή άλλων μέσων πληρωμής, ανεξαρτήτως του ποιος είναι ο κύριος αυτών των αντικειμένων⁵⁷. Αντίθετα, στην περίπτωση των εγκλημάτων σχετικά με την υπηρεσία, ο ημέτερος νομοθέτης προβλέπει τη δήμευση μόνο ύστερα από ποινική καταδίκη, οπότε έχει τη μορφή παρεπόμενης ποινής.

2.2.2. Οι διασφαλίσεις. Με τον Ν. 4557/2018 (ο οποίος τροποποιήθηκε με τον Ν. 4816/2021) ενσωματώθηκαν και οι διασφαλίσεις της Οδηγίας σχετικά με την κατοχύρωση δικονομικών δικαιωμάτων των θιγομένων προσώπων. Οι διασφαλίσεις αυτές βρίσκονται διάσπαρτες και μέσα στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

Πιο αναλυτικά, το δικαίωμα γνωστοποίησης και αιτιολογίας της απόφασης δέσμευσης, όπως κατοχυρώνεται στην παράγραφο 2 και 6 αντίστοιχα της Οδηγίας, προβλέπεται στο άρθρο 262 ΚΠΔ, όπου η απόφαση της δέσμευσης κοινοποιείται στον κατηγορούμενο ή στον τρίτο, του οποίου τα περιουσιακά στοιχεία δεσμεύτηκαν. Η υποχρέωση αιτιολογίας απορρέει από το άρθρο 139 ΚΠΔ, το οποίο διατρέπει κάθε απόφαση που εκδίδεται και επιτάσσει την ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία.

Σχετικά με το δικαίωμα προσφυγής που διασφαλίζεται στην παράγραφο 1

πρέπει να απορρέει από τον κίνδυνο προσβολής εννόμου αγαθού και όχι απλώς από τη διάγνωση ενός αντικοινωνικού φρονήματος

⁵⁶ Όπως έχει γίνει δεκτό με την υπ' αριθ. 241/1998 απόφαση του Αρείου Πάγου

της Οδηγίας, προβλέπεται καθ' ημάς η δυνατότητα άσκησης προσφυγής κατά της επιδοθείσας Διάταξης με την οποία διατάσσεται η δέσμευση στα άρθρα 36 παρ. 3 και 262 παρ. 2 ΚΠΔ. Σε περίπτωση ευδοκίμησης της προσφυγής, η δέσμευση μπορεί να αρθεί ή να περιοριστεί, ύστερα από αίτηση του θιγόμενου, ή αυτεπαγγέλτως με διάταξη του ανακριτή. Επίσης, η δέσμευση μπορεί να αρθεί αν προκύψουν νέα στοιχεία που αφορούν τον κατηγορούμενο, μέλος της οικογένειας του ή τρίτο πρόσωπο. Επίσης, ο κατηγορούμενος μπορεί να ασκήσει έφεση κατά της απόφασης που διέταξε τη δήμευση των περιουσιακών του στοιχείων αλλά και αναίρεση, με βάση το άρθρο 495 και 504 παρ.3 ΚΠΔ αντίστοιχα. Επιπρόσθετα, το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και το δικαίωμα ενημέρωσης για το δικαίωμα αυτό (άρθρο 7 παράγραφος 7 της Οδηγίας) κατοχυρώνεται με τις γενικές διατάξεις των άρθρων 95 και 100 ΚΠΔ. Ως προς το δικαίωμα ενημέρωσης του τρίτου, αυτό ρυθμίζεται από το άρθρο 9 παρ. 10 Ν. 4816/2021, εφόσον αποδειχθεί κατ' άρθρο 147 ΚΠΔ ότι έχει έννομο συμφέρον.

Ως προς τη διάρκεια ισχύος της δέσμευσης, υπάρχει μία διαφοροποίηση ανάλογα με το στάδιο της ποινικής διαδικασίας, πάντα όμως στοχεύοντας στη διαφύλαξη του περιουσιακού στοιχείου. Πιο συγκεκριμένα, αν η δέσμευση έχει επιβληθεί στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, τότε η χρονική ισχύς της είναι κατ' ανώτατο όριο συνολικά δεκαοκτώ μήνες όταν δεν έχει ολοκληρωθεί η προκαταρκτική εξέταση, σύμφωνα με το άρθρο 36 παρ. 2 ΚΠΔ. Αφετηρία υπολογισμού είναι η χρονική στιγμή της αποδεδειγμένης γνωστοποίησης της διάταξης στον οργανισμό ή την υπηρεσία προς την οποία απευθύνεται. Όταν το δικαστικό συμβούλιο αποφαινεται για την παραπομπή ή μη του κατηγορουμένου στο ακροατήριο, αποφασίζει για τη διατήρηση της δέσμευσης και την άρση της αντίστοιχα, σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 9 Ν. 4816/2021. Σε κάθε περίπτωση, η δέσμευση αίρεται αυτοδικαίως αν μέσα σε πέντε έτη από την επιβολή της δεν έχει εκδοθεί απόφαση σε πρώτο βαθμό (άρθρο 262 παρ. 4 ΚΠΔ και άρθρο 9 Ν.4816/2021).

Τέλος, ως προς τη διασφάλιση των θυμάτων να διεκδικήσουν τις αξιώσεις τους, όπως κατοχυρώνεται στην παράγραφο 10 της Οδηγίας, στην περίπτωση που παύσει οριστικά ή κηρυχθεί απαράδεκτη η ποινική δίωξη του κατηγορουμένου, το αρμόδιο συμβούλιο ή το δικαστήριο αντίστοιχα διατάσσει την απόδοση των

δεσμευμένων περιουσιακών στοιχείων στον παθόντα, αν από αυτά επήλθε η περιουσιακή ζημία, διαφορετικά διατάσσει τη δήμευση τους (άρθρο 311 παρ. 3 και 373 παρ. 3 ΚΠΔ αντίστοιχα).

2.3. Η δήμευση και η δέσμευση σε ειδικούς ποινικούς νόμους

2.3.1. Νόμος για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων (Ν. 4816/2021). Ο Νόμος 4816/2021, όπως τροποποιήθηκε σε ορισμένα σημεία από τον Ν. 4855/2021, επέφερε σημαντικές αλλαγές στο μέχρι πρότινος ισχύον νομοθετικό πλαίσιο του Ν. 4557/2018, ενσωματώνοντας στην ελληνική νομοθεσία την Οδηγία 2018/1673 σχετικά με την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Η ενσωμάτωση της Οδηγίας επέφερε ουσιώδεις αλλαγές στον τομέα της δέσμευσης και της δήμευσης περιουσιακών στοιχείων. Προς τον σκοπό της καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, είχε συσταθεί, ήδη μία δεκαετία νωρίτερα με το άρθρο 7 του ν. 3691/2008, η Αρχή Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες, η οποία απέκτησε όμως διευρυμένες δυνατότητες με τις νέες νομοθετικές εξελίξεις.

Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 9 παρ. 7 του Ν. 4816/2021 προβλέπεται ότι *«Όταν διεξάγεται έρευνα από την Αρχή, η δέσμευση των λογαριασμών, τίτλων και χρηματοπιστωτικών προϊόντων και του περιεχομένου των θυρίδων, καθώς και η απαγόρευση της μεταβίβασης ή εκποίησης οποιουδήποτε περιουσιακού στοιχείου μπορεί να διαταχθούν σε επείγουσες περιπτώσεις από τον Πρόεδρο της Αρχής, με τους όρους και τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στις παρ. 1 έως 3, εφόσον συντρέχουν βάσιμες υπόνοιες..»*. Παρατηρείται επομένως μία μετακύλιση αρμοδιοτήτων του εισαγγελέα στον Πρόεδρο της Αρχής, καθώς πλέον νομιμοποιείται και ο Πρόεδρος της Αρχής να επιβάλλει περιορισμούς ως προς τα περιουσιακά δικαιώματα σε ένα τόσο πρώιμο στάδιο της ποινικής διαδικασίας⁵⁸. Ο

⁵⁸ Αρβανίτης Β, Η δέσμευση προϊόντων εγκλήματος υπό το φως του Ν. 4816/2021, ΠοινΔικ, 2016, σελίδα 553, όπου κάνει λόγο για «προτιμωρία»

εισαγγελέας, ενεργώντας αδέσμευτα, όντας εχέγγυο νομιμότητας και ανεξαρτησίας, υποκαθίσταται από τον Πρόεδρο της Αρχής, ο οποίος δεν απολαμβάνει τα ίδια εχέγγυα με τον εισαγγελικό λειτουργό, δημιουργώντας εύλογες αμφιβολίες ως προς την αδέσμευτη και αμερόληπτη κρίση του. Για το λόγο αυτό, η διοικητική αυτή έρευνα που διενεργείται από την Αρχή καθίσταται ιδιαιτέρως προβληματική, αφού όχι μόνο επιβάλλονται επαχθείς ανακριτικές πράξεις σε ένα τόσο πρώιμο στάδιο, αυτό της έρευνας, αλλά και γιατί δεν επιβάλλονται από την εισαγγελική αρχή. Αναμφίβολα, η εν λόγω Αρχή είναι διοικητική και όχι προανακριτική, με διοικητικές αρμοδιότητες, καθώς δε διενεργεί προκαταρκτική εξέταση και οι υπάλληλοι της δεν είναι ανακριτικοί υπάλληλοι⁵⁹. Μάλιστα, η διαβίβαση του φακέλου στον αρμόδιο εισαγγελέα δεν παρακωλύει τη συνέχιση της έρευνας και την επιβολή της δέσμευσης από την Αρχή, η διάρκεια της οποίας ορίζεται από το άρθρο 36 παρ. 2 ΚΠΔ.

Φραγμούς σε πιθανώς αυθαίρετη κρίση του Προέδρου θέτει η ίδια η διάταξη του νόμου που ορίζει ότι ο Πρόεδρος της Αρχής ενεργεί μόνο σε κατεπείγουσες περιπτώσεις και εφόσον υπάρχουν βάσιμες υπόνοιες ότι τα υπό δέσμευση περιουσιακά στοιχεία προέρχονται από την τέλεση αδικημάτων νομιμοποίησης. Ως προς τις «βάσιμες υπόνοιες», η νομολογία κάνει δεκτό ότι η ερμηνεία της έννοιας αυτής θα πρέπει να γίνει στο πλαίσιο του διοικητικού δικαίου και να προσεγγιστεί υπό το φως της αρχής της νομιμότητας της δημόσιας διοίκησης (κάτι που απορρέει και από τη διοικητική φύση των αρμοδιοτήτων της Αρχής), η οποία επιτάσσει την αιτιολογία των διοικητικών πράξεων, άρα εδώ την αιτιολογία των Διατάξεων του Προέδρου της Αρχής. Η υποχρέωση αιτιολογίας έρχεται σε αντιστοιχία με την υποχρέωση που βαρύνει κάθε Διάταξη του εισαγγελέα και κάθε δικαστική απόφαση, η οποία πρέπει να είναι αιτιολογημένη, ειδικώς και εμπεριστατωμένα, με βάση το άρθρο 139 ΚΠΔ.

Ως προς τις «κατεπείγουσες περιπτώσεις», στη θεωρία γίνεται δεκτό ότι πρέπει να συσχετισθεί με τον «άμεσο κίνδυνο» του άρθρου 245 παρ. 2 ΚΠΔ. Έτσι, καταφάσκει η συνδρομή της κατεπείγουσας περίπτωσης, με αποτέλεσμα να μπορεί να επιβληθεί δέσμευση, όταν υπάρχει άμεσος κίνδυνος απώλειας των

⁵⁹ Διονυσιοπούλου Α, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 45/2021, ΠοινΧρον 2021, σελίδα 692

προϊόντων της πράξης ή απώλειας των αποδεικτικών στοιχείων που αποδεικνύουν την τέλεση της αξιόποινης πράξης. Στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, ο αρμόδιος εισαγγελέας οικονομικού εγκλήματος διατάσσει τη δέσμευση περιουσιακών στοιχείων εφόσον υπάρχουν βάσιμες υπόνοιες ότι τα στοιχεία αυτά προέρχονται από την τέλεση του αδικήματος της νομιμοποίησης, όπως προκύπτει από συνδυασμό των άρθρων 36 παρ. 2 ΚΠΔ και 9 παρ.1 Ν.4816/2021. Διαφοροποίηση παρατηρείται στο στάδιο της τακτικής ανάκρισης, όπου πλέον απαιτούνται «σοβαρές ενδείξεις» για την προέλευση των υπό δέσμευση προϊόντων.

Ως προς τα απώτατα χρονικά όρια, η δέσμευση αίρεται αυτοδικαίως όταν παρέλθουν 9 μήνες από την επιβολή της στο στάδιο της έρευνας, είτε με Διάταξη του Προέδρου της Αρχής (σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 7 Ν.4816/2021) είτε με Διάταξη του εισαγγελέα οικονομικού εγκλήματος στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης (σύμφωνα με το άρθρο 36 παρ. 2 ΚΠΔ). Η Διάταξη του Προέδρου της Αρχής μπορεί να παραταθεί για άλλους 9 μήνες με Διάταξη του ανακριτή, αν η υπόθεση εκκρεμεί στο στάδιο της ανάκρισης, ή του δικαστικού συμβουλίου σε κάθε άλλη περίπτωση. Η δέσμευση αίρεται αυτοδικαίως όταν παρέλθουν τα χρονικά όρια που ορίζονται στην παρ. 4 του άρθρου 262 ΚΠΔ, δηλαδή όταν παρέλθουν 5 έτη από την έκδοση της Διάταξης περί δέσμευσης και δεν έχει εκδοθεί απόφαση σε πρώτο βαθμό. Σε κάθε περίπτωση, το δικαστικό συμβούλιο, όταν παραπέμπει τον κατηγορούμενο στο ακροατήριο, αποφασίζει για τη διατήρηση της δέσμευσης ή για τον περιορισμό ή την άρση αυτής. Η πρόβλεψη για αυτοδίκαιη άρση της δέσμευσης με τη συμπλήρωση της πενταετίας δημιουργεί ένα καθεστώς ίσης μεταχείρισης μεταξύ των δεσμεύσεων που επιβάλλονται σύμφωνα με τον ΚΠΔ και σύμφωνα με τον Ν. 4816/2021.⁶⁰

Ένα ζήτημα που εύλογα απασχόλησε τόσο τη θεωρία όσο και τη νομολογία, αποτέλεσε η παράλληλη ή συντρέχουσα αρμοδιότητα της Αρχής με τις εισαγγελικές αρχές, οδηγώντας σε έκδοση αντιφατικών αποφάσεων από τον Άρειο Πάγο. Πιο συγκεκριμένα, ο Άρειος Πάγος, στο υπ' αριθμόν 45/2021 βούλευμά του, υπήρξε κατηγορηματικός ως προς την ύπαρξη συντρέχουσας αρμοδιότητας της εισαγγελικής αρχής με τον Πρόεδρο της Αρχής, διατάσσοντας την άρση της

⁶⁰ Αρβανίτης Β, Η δέσμευση των προϊόντων εγκλήματος υπό το φως του Ν. 4816/2021, ΠοινΔικ 2022, σελίδα 552

δέσμευσης που έχει επιβληθεί κατά τη διάρκεια της κύριας ανάκρισης με Διάταξη του Προέδρου της Αρχής. Στη σκέψη αυτή οδήγησε η αναγνώριση της αντίφασης που θα δημιουργούταν αν επιβάλλονταν μέτρα δικονομικού καταναγκασμού στο στάδιο της ανάκρισης από μία διοικητική αρχή και όχι από τα αρμόδια δικαστικά όργανα, ήτοι τον ανακριτή και το δικαστικό συμβούλιο. Επίσης, αναγνώρισε ότι στο στάδιο της κύριας ανάκρισης δε συντρέχει επείγουσα περίπτωση, η οποία να δικαιολογεί την επιβολή της δέσμευσης από τον Πρόεδρο της Αρχής, καθώς αφενός όλη η περιουσιακή κατάσταση του κατηγορουμένου τελεί υπό διερεύνηση, αφετέρου ο ανακριτής έχει αρμοδιότητα να επιβάλει ειδικές ανακριτικές πράξεις και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού. Ωστόσο, το ζήτημα παραπέμφθηκε στην Ολομέλεια επειδή η απόφαση λήφθηκε με πλειοψηφία μίας ψήφου.

Έτσι, η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, με την υπ' αριθ. 1/2022 απόφαση της, εξέδωσε αντίθετη απόφαση, προσδίδοντας ρητά στις πράξεις της Αρχής συντρέχουσα αρμοδιότητα. Οι λόγοι που οδήγησαν την Ολομέλεια σε αυτό το συμπέρασμα ήταν μεταξύ άλλων η ρητή πλέον πρόβλεψη του νόμου στο άρθρο 9 παρ. 7 ότι η Αρχή συνεχίζει την έρευνα της ακόμα και μετά τη διαβίβαση των πληροφοριών στον Εισαγγελέα αλλά και η απουσία οποιασδήποτε αντίθετης διάταξης νόμου που να απαγορεύει τη συντρέχουσα αρμοδιότητα.⁶¹ Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, με βάση την Ολομέλεια του ΑΠ, η ποινική διαδικασία και η διαδικασία που διεξάγεται από την Αρχή να βαίνουν παράλληλα και να ασκούνται παράλληλα οι αρμοδιότητες των οργάνων τους. Άρα, ο Πρόεδρος της Αρχής μπορεί να εκδώσει Διάταξη δέσμευσης περιουσιακών στοιχείων όχι μόνο στο στάδιο των ερευνών, αλλά και στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης και της κύριας ανάκρισης. Όμως έτσι παρατηρείται μία ανομοιομορφία ως προς την ταυτότητα του νομικού λόγου σχετικά με το διαφορετικό βαθμό υπονοιών, καθώς ο ανακριτής επιβάλλει δέσμευση μόνο εάν υφίστανται σοβαρές υπόνοιες, ενώ για τον Πρόεδρο της Αρχής αρκεί να συντρέχουν βάσιμες υπόνοιες. Η Ολομέλεια του ΑΠ αιτιολόγησε την αντίφαση που δημιουργείται, επικαλούμενη τον σκοπό της επιβολής της δέσμευσης

⁶¹ Διονυσιοπούλου Α, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 45/2021, ΠοινΧρον 2021, σελίδα 692, όπου η δέσμευση περιουσιακών στοιχείων από τον Πρόεδρο της Αρχής είναι ένα «*sui generis μέτρο*», επιβάλλεται από μία διοικητική αρχή, άρα πρόκειται για μία διοικητική πράξη και ως εκ τούτου οι αρμοδιότητες της ασκούνται ανεξάρτητα από την ποινική διαδικασία, έχοντας πάντα ως σκοπό τη διασφάλιση του αντικειμένου της νομιμοποίησης

στα αρχικά διαδικαστικά στάδια, που είναι η εξασφάλιση του δημευτέου αντικειμένου, ο οποίος -κατά την κρίση του-δικαιολογεί τον εν λόγω χαμηλότερο βαθμό υπονοιών.

Δικαιολογητικό θεμέλιο αποτέλεσε και ο διαφορετικός χαρακτηρισμός των διαδικασιών, καθώς γίνεται ρητά αναφορά για «ειδικό καθεστώς του Ν. 4557/2018.. το οποίο δεν εντάσσεται στο ποινικό δικονομικό σύστημα ούτε στους ποινικούς δικονομικούς κανόνες.. καθώς πρόκειται για μία διοικητικής φύσεως διαδικασία». Όμως έτσι υπάρχει μία αθέμιτη διαφοροποίηση του χαρακτηρισμού της διαδικασίας ενώ πρόκειται για το ίδιο κατ' ουσία μέτρο, αυτό της δέσμευσης. Δηλαδή, η Ολομέλεια του ΑΠ, εκλαμβάνεται τη δέσμευση που επιβάλλει ο ανακριτής ως μία ποινική διαδικασία, η οποία καλύπτεται από τις εγγυήσεις και τα δικονομικά δικαιώματα που προβλέπει το ποινικό δικονομικό σύστημα, ενώ όταν την ίδια δέσμευση την επιβάλλει ο Πρόεδρος της Αρχής, την αντιμετωπίζει σαν μία άλλη διαδικασία, θέτοντας ρωγμές στην προστασία του κατηγορουμένου.

2.3.2 Νόμος Περί Όπλων (Ν. 2168/1993). Στον Νόμο περί Όπλων και συγκεκριμένα στο άρθρο 16 παρ. 3, ο νομοθέτης προβλέπει τη δήμευση όλων των όπλων και των αντικειμένων που υπόκεινται στην εφαρμογή του παρόντος νόμου. Τα δημευτέα αντικείμενα είτε καταστρέφονται είτε χρησιμοποιούνται για κοινωνικούς σκοπούς ή την ικανοποίηση του θύματος. Μία τέτοια πρόβλεψη, της καθολικής δήμευσης των όπλων, κρίνεται ορθή και δικαιολογείται από τον εκ φύσεως λειτουργικό προορισμό αυτών των αντικειμένων, ο οποίος είναι επιβλαβής για τη δημόσια ασφάλεια. Εξαίρεση από τη δήμευση είναι η περίπτωση όπου υπάρχει νόμιμη άδεια οπλοκατοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η απόφαση 1482/2003 του Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων Αθηνών, όπου το δικαστήριο δεν επέβαλε τη δήμευση όπλων που βρέθηκαν στην κατοχή του κατηγορουμένου, αλλά διέταξε την απόδοση τους σε τρίτο πρόσωπο, το οποίο είχε και νόμιμη άδεια οπλοκατοχής. Το δικαστήριο αναγνώρισε δηλαδή ότι εφόσον η ίδια η Πολιτεία μέσω των οργάνων της χορηγεί άδειες οπλοκατοχής, έκρινε ότι τα όπλα δε συνιστούν αδιακρίτως σε όλες τις περιπτώσεις κίνδυνο για την κοινωνία.

2.3.3. Νόμος Περί Εξαρτησιογόνων ουσιών (Ν. 4139/2013). Στα άρθρα 40-41 ορίζονται τα σχετικά με τη δήμευση των εξαρτησιογόνων ουσιών. Ο νομοθέτης εδώ είναι πιο ξεκάθαρος και κατηγορηματικός, αναφέροντας ότι *«Τα ναρκωτικά κατάσχονται και δημεύονται σε κάθε περίπτωση»*. Διατάσσεται η δήμευση όλων των πραγμάτων που προήλθαν από τις πράξεις διακίνησης των ναρκωτικών, καθώς και του τιμήματος που αποκτήθηκαν από τις πράξεις αυτές, συμπεριλαμβανομένων κινητών, ακινήτων πραγμάτων, μεταφορικών μέσων, τα οποία χρησίμευσαν ή προοριζόταν για την τέλεση της πράξης. Τη δήμευση ακολουθεί η καταστροφή των ουσιών αυτών, με εξαίρεση την περίπτωση της χρήσης για θεραπευτικούς σκοπούς, όπου παραδίδονται σε δημόσια νοσοκομεία ή εγκεκριμένα θεραπευτικά προγράμματα.

2.3.4. Τελωνειακός Κώδικας (Ν.2960/2001). Η δήμευση στον Τελωνειακό Κώδικα στηρίζεται στο άρθρο 160 παρ. 1 όπου ορίζεται με σαφήνεια ότι *«Σε κάθε περίπτωση λαθρεμπορίας τα εμπορεύματα, τα οποία αποτελούν το αντικείμενο αυτής, δημεύονται»* ενώ και στην παράγραφο 2 εδάφιο β' ορίζεται ότι *«Εάν, για οποιονδήποτε λόγο, ήθελε καταστεί αδύνατη η δήμευση των κατά το παρόν άρθρο αντικειμένων λαθρεμπορίας, επιβάλλεται στον ένοχο ποινή χρηματική ίση με την αξία CIF αυτών, επιπροσθέτως πάσης άλλης ποινής επιβαλλομένης κατά τον παρόντα Κώδικα.»*.

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η χρηματική ποινή επιβάλλεται όταν, σε περίπτωση καταδίκης του κατηγορουμένου, δε μπορούν να δημευτούν τα αντικείμενα της λαθρεμπορίας. Άρα, η χρηματική ποινή είναι παρεπόμενη ποινή, η οποία προϋποθέτει την ενοχή και επιβάλλεται στον καταδικασθέντα. Εξ' αντιδιαστολής, προκύπτει ότι αν κριθεί κάποιος αθώος, αποκλείεται η επιβολή της παρεπόμενης χρηματικής ποινής. Τα παραπάνω συμπεράσματα που προκύπτουν από το σαφέστατο γράμμα του νόμου έρχονται σε πλήρη αντίθεση με πάγια νομολογία που επιβάλλει σε αθωωθέντες χρηματική ποινή ίση με την προσδιορισθείσα αξία CIF των εμπορευμάτων. Ο Άρειος Πάγος για να δικαιολογήσει

αυτή την αντινομία αναφέρει σε αποφάσεις⁶² ότι «η δήμευση του λαθρεμπορεύματος, που φέρει μικτό χαρακτήρα παρεπόμενης ποινής και αποζημίωσης του Κράτους, επιβάλλεται υποχρεωτικώς είτε καταδικαστεί ο κατηγορούμενος είτε απαλλαγεί, αρκεί μόνο η απόδειξη ότι υφίσταται λαθρεμπορία». Ο Άρειος Πάγος εκλαμβάνει δηλαδή ως ένοχο όχι μόνο τον *stricto sensu* ένοχο, δηλαδή τον καταδικασθέντα, αλλά και τον «εντός εισαγωγικών ένοχο» που λόγω παραγραφής λ.χ. δε μπορεί να καταδικαστεί για το αδίκημα, καλείται όμως να αποζημιώσει το Κράτος λόγω του αποζημιωτικού χαρακτήρα που έχει προσδώσει στην προκειμένη δήμευση το Ανώτατο Δικαστήριο⁶³. Όμως έτσι με αυτόν τον νομολογιακό χειρισμό, όπου ανοίγεται ο δρόμος για επιβολή χρηματικών ποινών σε αθωωθέντες, παραβιάζεται ο θεμελιώδης κανόνας του ποινικού δικαίου, ο οποίος ορίζει ότι *ποινή δεν επιβάλλεται χωρίς έγκλημα* και έχει συνταγματική κατοχύρωση στο άρθρο 7 Συντάγματος.

Παράλληλα, η αναγνωρισμένη αθωότητα του κατηγορουμένου αποδυναμώνεται και σκιάζεται από την επιβολή χρηματικής ποινής, υπονομεύοντας με αυτόν τον τρόπο το τεκμήριο αθωότητας. Πιο συγκεκριμένα, το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Παραπονιάρης κατά Ελλάδος⁶⁴, αναγνώρισε την παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, από την επιβολή χρηματικής ποινής σε παραγεγραμμένο έγκλημα λαθρεμπορίας, αναφερόμενο σε «κατασκευασμένη/τεχνητή διάκριση ανάμεσα στη διαπίστωση της ενοχής και στη διαπίστωση της αντικειμενικής διάπραξης του αδικήματος» η οποία δε μπορεί να γίνει αντιληπτή και οδηγεί σε παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας. Επίσης, το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδος, κατέληξε στη διαπίστωση της παραβίασης του τεκμηρίου αθωότητας, επισημαίνοντας ότι, μετά την έκδοση αθωωτικής απόφασης από το ποινικό δικαστήριο, το πρόσωπο θεωρείται αθώο βάσει νόμου, πρέπει να αντιμετωπίζεται ως τέτοιο και οποιαδήποτε επιβολή

⁶² Ενδεικτικά ΑΠ 30/2000, ΑΠ 1743/2003, ΑΠ 604/2010 και 948/2010, όπου στη τελευταία απόφαση τέθηκε το ζήτημα εάν η εξάλειψη του αξιοποίνου της λαθρεμπορίας λόγω παραγραφής καλύπτει και την παρεπόμενη επιβληθείσα χρηματική ποινή. Ο Άρειος Πάγος απεφάνθη ότι ο αποζημιωτικός χαρακτήρας της λαθρεμπορίας αποκλείει την εξάλειψη του αδικήματος σε περίπτωση παραγραφής, και άρα είναι δυνατή η επιβολή χρηματικής ποινής, με βάση το άρθρο 160 παρ.2 β' εδάφιο.

⁶³ Ανδρουλάκης Ι, Ποινή χωρίς έγκλημα; Δήμευση χωρίς καταδίκη; ΠοινΧρον 2017, σελίδα 243

⁶⁴ ΕΔΔΑ Παραπονιάρης κατά Ελλάδας, απόφαση της 25.9.2008, αριθ. Προσφυγής 42132/06

χρηματικής ποινής συνιστά αθέμιτη παραβίαση της αθωότητάς του⁶⁵.

Ωστόσο, θα μπορούσε να λεχθεί ότι η περίπτωση αυτή της δήμευσης ακόμα και επί αθωότητας του κατηγορουμένου, συνιστά μορφή δήμευσης χωρίς καταδίκη, όπως προβλέπεται στο άρθρο 4 παρ. 2 της Οδηγίας 2014/42/ΕΕ. Η ανάγκη καταπολέμησης κάθε αδικαιολόγητου και παράνομου πλουτισμού έχει οδηγήσει στην ισχυροποίηση της άνευ καταδίκης δήμευσης συν τω χρόνω.

2.4. Ο περιορισμός της ιδιοκτησίας μέσα από αποφάσεις του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ

Το ΕΔΔΑ αναγνωρίζοντας τον περιορισμό της ιδιοκτησίας που υφίσταται ο θιγόμενος με τη δέσμευση και τη δήμευση, προσπαθεί μέσω των αποφάσεων του να διατηρείται μία ισορροπία μεταξύ της προστασίας του δικαιώματος της ιδιοκτησίας από τη μία πλευρά και της προστασίας του δημοσίου συμφέροντος από την άλλη.

Αναμφίβολα, δήμευση χωρίς περιορισμό ή και απώλεια του δικαιώματος της ιδιοκτησίας δεν υφίσταται. Και επιπλέον είναι ευνόητο ότι διαφορετικά δε μπορεί να εξυπηρετηθεί το γενικό δημόσιο συμφέρον, που είναι η εξάλειψη κάθε παράνομου οφέλους προερχόμενο από παράνομη δραστηριότητα. Σε κάθε περίπτωση όμως, ο περιορισμός της ιδιοκτησίας είναι επιτρεπτός και η επίτευξη του σκοπού του δημοσίου συμφέροντος καθιστά θεμιτό τον περιορισμό αυτόν όταν τηρείται η αρχή της αναλογικότητας. Στην υπόθεση *Denisova a. Moiseyeva* κατά της Ρωσίας⁶⁶, το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι η δήμευση και δέσμευση είναι όχι μόνο αναγκαίες αλλά και αποτελεσματικές για τα έσοδα των εγκληματικών δραστηριοτήτων, ενώ δρα αποτρεπτικά για όσους σκέφτονται να εμπλακούν σε εγκληματικές δράσεις, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο ότι το έγκλημα δεν επιβραβεύεται. Ωστόσο, στη συγκεκριμένη υπόθεση, επειδή δεν υπήρχε η απαιτούμενη δίκαιη ισορροπία μεταξύ της δήμευσης και του γενικότερου συμφέροντος, καθώς οι προσφεύγοντες έφεραν υπέρμετρο και δυσανάλογο βάρος απόδειξης, διότι τα εθνικά δικαστήρια δεν έδωσαν την ευκαιρία να υπερασπιστούν την περιουσία τους, το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι υπήρξε παραβίαση

⁶⁵ ΕΔΔΑ Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδας, απόφαση της 30.4.2015, ιδίως σκέψη 88

⁶⁶ ΕΔΔΑ, *Case of Denisova a. Moiseyeva v. Russia*, απόφαση της 4.10.2010, ιδίως σκέψεις 58, 63-65

του δικαιώματος της ιδιοκτησίας. Επίσης, το ΕΔΔΑ⁶⁷, συσχετίζει την αρχή της αναλογικότητας με το βάρος που καλείται να φέρει ο κατηγορούμενος, και ως εκ τούτου θεωρεί παράνομη τη δήμευση στην περίπτωση όπου ο θιγόμενος κλήθηκε να φέρει «υπερβολικό και ατομικό βάρος» ενώ οι διάδικοι δεν είχαν παρασταθεί στην όλη ποινική διαδικασία για να μπορέσουν να αντικρούσουν τους ισχυρισμούς τους.

Πηγαίνοντας ένα βήμα ακόμα παραπέρα στην απόφαση Silickiene κατά Λιθουανίας⁶⁸, το ΕΔΔΑ τόνισε ότι η ισορροπία της προστασίας της ιδιοκτησίας και του γενικού συμφέροντος εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η ατομική συμπεριφορά του θιγομένου αλλά και οι δυνατότητες των κρατών να καταπολεμήσουν το έγκλημα και τα οφέλη που αποκτήθηκαν από αυτό. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, επιβλήθηκε δήμευση στον κατηγορούμενο μετά την άσκηση ποινικής δίωξης λόγω τέλεσης του αδικήματος της λαθρεμπορίας. Όμως, κατά τη διάρκεια της προσωρινής κράτησης, εκείνος απεβίωσε και η σύζυγος του άσκησε προσφυγή κατά της οικείας απόφασης. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η δήμευση της οικογενειακής περιουσίας είχε επιβληθεί κατόπιν πλήρους απόδειξης ότι τα περιουσιακά αντικείμενα του κατηγορουμένου προέρχονταν από εγκληματικές δραστηριότητες και ότι ο τρίτος γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει την προέλευσή τους. Παράλληλα, το ΕΔΔΑ τόνισε ότι διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο η υπαιτιότητα ή η επιμέλεια του προσφεύγοντος και η συμπεριφορά για τα αδικήματα που έχουν διαπραχθεί.

Στην υπόθεση Gogitidze⁶⁹, όπου επιβλήθηκε δήμευση χωρίς καταδίκη λόγω αδικημάτων διαφθοράς, το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ότι τα κράτη μέλη έχουν διακριτική ευχέρεια ως προς την επιλογή του κατάλληλου μέσου για τον έλεγχο της περιουσίας καθώς και τη νομιμότητα των περιορισμών που επιβάλλονται στα εμπράγματα δικαιώματα. Έτσι, στην υπό κρίση περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη τη δυσαναλογία μεταξύ του νόμιμου εισοδήματος και της περιουσίας των αιτούντων, αλλά και το ευρύ περιθώριο εκτίμησης που εναπόκειται στις εθνικές αρχές, απεφάνθη ότι η δήμευση δεν παραβιάζει την «απαιτούμενη δίκαιη

⁶⁷ ΕΔΔΑ, Case of G.I.E.M. S.R.L. και λοιποί κατά Ιταλίας, απόφαση της 28.6.2018, παρ. 301-304

⁶⁸ ΕΔΔΑ, Case of Silickiene v. Lithuania, απόφαση της 10.4.2012, ιδίως σκέψεις 64-66

⁶⁹ ΕΔΔΑ, Case of Gogitidze and others v. Georgia, απόφαση της 20.9.2016, σκέψεις 108-113

ισορροπία» μεταξύ της δήμευσης και της προστασίας των δικαιωμάτων των αιτούντων. Γενικότερα, το ΕΔΔΑ έχει υποστηρίξει ότι η αναλογικότητα είναι μία διαδικαστική έννοια, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετικά αποτελέσματα και ως εκ τούτου δεν υπάρχουν σαφή κριτήρια που να καθορίζουν με σαφήνεια τι συνιστά δυσανάλογη παρέμβαση στο δικαίωμα ιδιοκτησίας⁷⁰. Το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι εφόσον το δικαίωμα ιδιοκτησίας δεν είναι απόλυτο, μπορούν να τεθούν περιορισμοί, οι οποίοι θα πρέπει να υπηρετούν σκοπούς γενικού συμφέροντος και να εξετάζονται σε σχέση με την κοινωνική λειτουργία που επιτελούν⁷¹. Εξ άλλου περιορισμοί επιτρέπονται και με βάση το άρθρο 52 ΧΘΔΕΕ, υπό την προϋπόθεση οι περιορισμοί να προβλέπονται από το νόμο, να σέβονται το περιεχόμενο των δικαιωμάτων και να τηρούν την αρχή της αναλογικότητας.

Προβληματισμούς ως προς την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας θέτει η περίπτωση της δήμευσης άνευ καταδίκης, όπως αναλύθηκε ανωτέρω. Το ΔΕΕ έχει συνδυάσει περαιτέρω την αρχή της αναλογικότητας με την τήρηση του δικαιώματος ακροάσεως, εκφέροντας την κρίση ότι⁷² εφόσον δόθηκε η δυνατότητα στον θιγόμενο να εκφράσει τις απόψεις του ενώπιων των αρμοδίων αρχών, τότε έχει τηρηθεί η αρχή της αναλογικότητας. Στον έλεγχο συνταγματικότητας της δήμευσης υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας έχει προβεί και ο Άρειος Πάγος, ο οποίος σε απόφαση του έκρινε ότι η δήμευση πρέπει να επιβάλλεται μόνο σε εκείνο το μέρος του λογαριασμού που είναι απόρροια εγκληματικής δραστηριότητας και όχι σε όλο ανεξαιρέτως τον λογαριασμό, κάτι που θα προσέκρουε τόσο στην αρχή της αναλογικότητας όσο και στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας.⁷³

⁷⁰ Simonato M., *Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains*, 2017, σελίδες 12-13

⁷¹ Ενδεικτικά ΔΕΕ, C-379/08 και C-380/08 σκέψη 80, C-12/11 σκέψη 60

⁷² ΔΕΕ, C-402/05, σκέψη 366-368

⁷³ Απόφαση ΑΠ 1281/2017

Κεφάλαιο Τρίτο: Η Πρόταση νέας Οδηγίας της Επιτροπής

Μέσα σε λιγότερο από τη συμπλήρωση μίας δεκαετίας από τη θέση σε ισχύ της Οδηγίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε νέα Οδηγία⁷⁴ σχετικά με τη διαχείριση και δήμευση των περιουσιακών στοιχείων. Έτσι γίνεται εμφανής η διαρκής επιδίωξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, ώστε να μη διεισδύουν στη νόμιμη οικονομία προϊόντα εγκληματικών δραστηριοτήτων. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη διαπίστωση ότι οι εθνικές αρχές διαθέτουν ανεπαρκή μέσα για τη δέσμευση και δήμευση των περιουσιακών στοιχείων, οδήγησαν την Επιτροπή στη νέα προτεινόμενη οδηγία⁷⁵. Στόχος της είναι η θέσπιση κανόνων για τον αποτελεσματικότερο εντοπισμό, διαχείριση, δέσμευση και δήμευση των περιουσιακών στοιχείων.

Άξιο αναφοράς είναι το νέο άρθρο 14 της Πρότασης, κατ' αντιστοιχία με το άρθρο 5 της Οδηγίας σχετικά με την εκτεταμένη δήμευση. Η διαφορά έγκειται στο ότι με τη πρόταση, το δικαστήριο πρέπει να είναι πεπεισμένο ότι τα περιουσιακά αντικείμενα προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες για να διατάξει τη δήμευση⁷⁶. Στην περίπτωση της Οδηγίας αρκούσε και η απλή πιθανολόγηση, κάτι που όπως αναλύθηκε και ανωτέρω έθετε προβλήματα σχετικά με τα δικαιώματα του

θιγομένου

προσώπου.

Ομοίως και στην πρόταση Οδηγίας προβλέπεται η περίπτωση της άνευ καταδίκης δήμευσης στο άρθρο 15, όπου όμως έχουν προστεθεί και άλλοι λόγοι για τους οποίους δεν είναι δυνατή η συνέχιση της ποινικής διαδικασίας. Πιο συγκεκριμένα, εκτός από την ασθένεια και τη φυγή του κατηγορουμένου, που περιλαμβάνονται ήδη στο άρθρο 4 παρ. 2 της Οδηγίας, προβλέπεται η περίπτωση του θανάτου του υπόπτου ή του κατηγορουμένου, η ασυλία, η αμνηστία και η λήξη των προθεσμιών με βάση το εθνικό δίκαιο των κρατών μελών. Επίσης, έρχεται να προστεθεί ένας σημαντικός περιορισμός ως προς την εφαρμογή της

⁷⁴ Πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ανάκτηση και τη δήμευση περιουσιακών στοιχείων, Βρυξέλλες, 25.5.2022, COM(2022) 245 final, 2022/0167(COD)

⁷⁵ Και στη νέα πρόταση ανακύπτει ο προβληματισμός σχετικά με το κατά πόσο είναι επιτρεπτή ως νομική βάση της δέσμευσης το άρθρο 83 παρ. 1 της ΣΛΕΕ, όπως ρητά ορίζεται στη σελίδα 6 της Πρότασης της Επιτροπής

⁷⁶ Άρθρο 14 σε συνδυασμό με σελίδα 16 της Πρότασης

δήμευσης χωρίς ποινική καταδίκη, καθώς προβλέπεται ότι αυτή μπορεί να επιβληθεί μόνο για αδικήματα που αναγράφονται στο άρθρο 2 και τιμωρούνται με στερητική της ελευθερίας ποινή διάρκειας μεγαλύτερης τουλάχιστον τεσσάρων ετών.

Η μεγάλη αλλαγή έρχεται με το άρθρο 16, που εισάγει μία νέα δυνατότητα δήμευσης όταν υπάρχουν υπόνοιες προέλευσης των περιουσιακών στοιχείων από εγκληματική δραστηριότητα και δεν είναι δυνατή η δήμευση βάσει άλλων διατάξεων. Το δικαστήριο θα πρέπει και εδώ να είναι πεπεισμένο για την προέλευση των περιουσιακών στοιχείων. Για το σχηματισμό της δικανικής κρίσης λαμβάνονται υπόψη όλες οι περιστάσεις της υπόθεσης και κυρίως ότι η αξία των περιουσιακών στοιχείων είναι δυσανάλογη προς το νόμιμο εισόδημα του κατηγορουμένου. Ωστόσο, παρατηρείται μία υπερβολική διεύρυνση της δήμευσης, υποχρεώνοντας τα κράτη μέλη να εισαγάγουν ένα θεσμό αντίστοιχο με εκείνον του αδικαιολόγητου πλουτισμού. Έτσι, η προστασία της ιδιοκτησίας και των δικαιωμάτων του υπόπτου, κατηγορουμένου, τρίτου προσώπου θυσιάζονται στον βωμό της αδιάκοπης προσπάθειας για εξουδετέρωση κάθε πιθανολογούμενου οφέλους προερχόμενο από εγκληματική δραστηριότητα.

Ως προς τη διαχείριση των δεσμευμένων περιουσιακών στοιχείων στο άρθρο 20 (κατ' αντιστοιχία με το άρθρο 10 της Οδηγίας 2014/42) εισάγεται μία νέα διαδικασία, οι αποκαλούμενες «προδικαστικές πωλήσεις». Πιο συγκεκριμένα, αν κατά τη δέσμευση των περιουσιακών αντικειμένων υπάρχει κίνδυνος μείωσης της αξίας τους ή το κόστος αποθήκευσης είναι δυσανάλογο προς την αξία τους και ασύμφορο, τότε προβλέπεται η μεταβίβαση ή η πώληση τους ακόμα και πριν την έκδοση της απόφασης δήμευσης. Με αυτόν τον τρόπο, εξασφαλίζεται η αποτελεσματικότερη διαχείριση των περιουσιακών στοιχείων, ενέχει όμως ο κίνδυνος να θιγούν τα συμφέροντα των ενδιαφερόμενων προσώπων. Για το λόγο αυτό, στο ίδιο άρθρο παρέχονται αυξημένες εγγυήσεις σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων του κυρίου των περιουσιακών στοιχείων, που έχουν αποτελέσει αντικείμενο προδικαστικής πώλησης.

Περαιτέρω και στην Πρόταση Οδηγίας, συγκεκριμένα στο άρθρο 23 κατοχυρώνεται το δικαίωμα της έννομης προστασίας που έχει ο θιγόμενος, όπως προβλέπεται και στο άρθρο 8 της Οδηγίας 2014/42. Αξιοσημείωτο κρίνεται και το

άρθρο 28, το οποίο προβλέπει τη συνεργασία των κρατών μελών με την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, την Ευρωπόλ και τη Eurojust, προκειμένου να διευκολυνθεί ο εντοπισμός των προϊόντων εγκλήματος που ενδέχεται να αποτελέσουν ή αποτελούν αντικείμενο απόφασης δέσμευσης ή δήμευσης.

Η επικαιροποίηση του υφιστάμενου νομικού πλαισίου με τη θέσπιση της νέας Οδηγίας, όπως προβλέπεται στην Πρόταση της Επιτροπής, κρίνεται ως ένα βαθμό αναγκαία και αποτελεσματική στον τομέα της δέσμευσης και της δήμευσης των περιουσιακών στοιχείων. Θα πρέπει όμως, να διασφαλιστούν με πρόσθετες εγγυήσεις τα δικαιώματα των θιγόμενων προσώπων ή και να περιοριστούν σε απολύτως έκτακτες περιπτώσεις η επιβολή ορισμένων μορφών δήμευσης, όπως είναι η νεοεισαχθείσα διάταξη της επιβολής δήμευσης όταν υπάρχουν υπόνοιες συμμετοχής σε εγκληματικές δραστηριότητες.

Συμπεράσματα

Αδιαμφισβήτητα, η δέσμευση και η μετέπειτα δήμευση των περιουσιακών στοιχείων που είναι προϊόντα εγκλήματος αποτελούν κομβικά και αποτελεσματικά μέσα που έχει στη διάθεση του ο νομοθέτης προκειμένου να καταπολεμήσει κάθε παράνομο περιουσιακό όφελος⁷⁷.

Ο ενωσιακός νομοθέτης επιδεικνύοντας υπερβάλλοντα ζήλο και χάριν αποτελεσματικότητας της δήμευσης, με την Οδηγία 2014/42 έχει οδηγήσει στην ύπαρξη ενός χαλαρού δεσμού μεταξύ του αδικήματος και των δημευμένων περιουσιακών στοιχείων⁷⁸. Πλέον μπορούν να δημεύονται στοιχεία ακόμα και όταν δεν αποτελούν προϊόντα του εγκλήματος για το οποίο καταδικάστηκε ο δράστης (εκτεταμένη δήμευση), αντικείμενα που δεν έχουν κριθεί με δικαστική απόφαση ότι προέρχονται από αξιόποινη πράξη (δήμευση άνευ καταδίκης) και αντικείμενα που ανήκουν στην κατοχή τρίτου προσώπου (δήμευση εις χείρας τρίτου)⁷⁹. Όπως έχει εκτεθεί αναλυτικά ανωτέρω, η επιβολή μιας παρεπόμενης ποινής, της δήμευσης, χωρίς καταδίκη ή χωρίς την προηγούμενη καταδίκη για το συγκεκριμένο αδίκημα από το οποίο πιθανολογείται ότι προέκυψε το όφελος, παραβιάζει το τεκμήριο αθωότητας και προσαρτά ένα μεγάλο βάρος στον καθ' ου προκειμένου να αποδείξει τη νομιμότητα της περιουσίας του. Καθίσταται σαφές ότι έτσι δημιουργούνται οριακές καταστάσεις και συγκρούσεις με διατάξεις της Οδηγίας, οι οποίες δε συμβαδίζουν με θεμελιώδεις αρχές, όπως η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας και της αρχής 'καμία ποινή χωρίς καταδίκη'.

Ιδιαίτερα εμφανής καθίσταται η συμπίεση του έλληνα νομοθέτη με τις ευρωπαϊκές επιταγές, καθώς έχουν ενσωματωθεί σε μεγάλο βαθμό το σύνολο των ενωσιακών διατάξεων, εναρμονιζόμενος με την Οδηγία 2014/42. Προβληματισμοί μπορεί να ανακύψουν σχετικά με την τυχόν παραβίαση του ελληνικού Συντάγματος και της εθνικής συνταγματικής ταυτότητας, ύστερα από την ενσωμάτωση της Οδηγίας, όπως για παράδειγμα με την περίπτωση της

⁷⁷ Nelen H., Hit them where it hurts most? The proceeds-of- crime approach in the Netherlands, *Crime Law and Social Change*, 2004, σελίδα 1-19

⁷⁸ Τσαγκαλίδης Α., Η δέσμευση περιουσιακών στοιχείων στο πλαίσιο ποινικών και συναφών διαδικασιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Νομική Σχολή ΕΚΠΑ, Αθήνα 2022, σελίδα 313

⁷⁹ Simonato M., *Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains*, 2017, σελίδα 2

δήμευσης άνευ ποινικής καταδίκης. Όρια στην αρχή της υπεροχής και στην προτεραιότητα εφαρμογής της ενωσιακής διάταξης με άμεσο αποτέλεσμα έναντι του εθνικού δικαίου, θέτει η εθνική συνταγματική ταυτότητα των κρατών μελών. Ωστόσο, επειδή η συνταγματική ταυτότητα είναι έννοια του ενωσιακού δικαίου, το ΔΕΕ είναι αποκλειστικά αρμόδιο για την ερμηνεία της⁸⁰.

Οι μορφές δήμευσης έχουν διχάσει την εθνική αλλά και τη διεθνή κοινωνία, ενώ ακόμα και η θεωρία και η νομολογία των εθνικών και των ευρωπαϊκών δικαστηρίων δεν έχουν υιοθετήσει μία συγκεκριμένη ενιαία προσέγγιση. Κανείς δε μπορεί να αμφισβητήσει την αποτελεσματικότητα της δέσμευσης και της δήμευσης στην πρόληψη των εγκλημάτων. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι οι διωκτικές αρχές θα μπορούν να θίγουν θεμελιώδη δικαιώματα. Ο σεβασμός των δικαιωμάτων και η τήρηση θεμελιωδών αρχών του Δικαίου καθίστανται απαρέγκλιτοι όροι νομιμότητας και νομιμοποίησης της επιβολής της δέσμευσης και της δήμευσης.

Δυστυχώς, η Πρόταση της Επιτροπής για τη νέα Οδηγία φαίνεται να καθιστά ακόμα πιο δυσοίωνη την επιταγή για την τήρηση των δικαιωμάτων των θιγομένων προσώπων και την τήρηση των αρχών του Δικαίου. Σε κάθε περίπτωση, πυξίδα θα πρέπει να αποτελέσει η στάθμιση και η ισορροπία μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού συμφέροντος και η κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁸¹.

⁸⁰ ΔΕΕ, C-430/21, απόφαση της 22.2.2022, ιδίως σκέψεις 70-72

⁸¹ Marguery T, European Union Fundamental Rights and Member States Action in the EU Criminal Law, Maastricht Journal of European and Comparative Law, 2013, σελίδες ιδίως 283-284, 300-301

Επίλογος

Η έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας άλλαξε το σκηνικό του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου. Η αρμοδιότητα της ΕΕ να ρυθμίζει το ποινικό δίκαιο έχει ποιοτικά ενδυναμωθεί, καθώς έχει την εξουσία να θεσπίζει δικονομικούς και ουσιαστικούς κανόνες του ποινικού δικαίου. Στο πλαίσιο της αντεγκληματικής πολιτικής που έχει υιοθετήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση, η συνδρομή του ποινικού δικαίου κρίνεται καταλυτική και η αποτελεσματικότητα των διωκτικών αρχών εξαρτάται από τα εργαλεία που έχει στη φαρέτρα του το ποινικό δίκαιο για την πρόληψη και τιμωρία των εγκλημάτων. Η επίδραση του Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου στην ελληνική έννομη τάξη είναι εμφανής.

Η δέσμευση και η δήμευση περιουσιακών στοιχείων που προέρχονται από παράνομες δραστηριότητες αποτελεί σημαντική παράμετρο της καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος. Εξίσου όμως σημαντική παράμετρος είναι και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, που είναι ζωτικής σημασίας στην ποινική δικαιοσύνη. Το ποινικό δίκαιο στοχεύει στην προστασία των βασικών αξιών και δικαιωμάτων των πολιτών και ακριβώς αυτές οι αξίες θα πρέπει να αποτελούν τη βάση κάθε νομοθετικής αλλαγής σε ενωσιακό και εθνικό επίπεδο, έτσι ώστε η καταστολή να συνοδεύεται από μία σύστοιχη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Ανδρουλάκης Ι. (2017). Ποινή χωρίς έγκλημα; Δήμευση χωρίς καταδίκη;, ΠοινΧρον, 241-249.

Ανδρουλάκης Ν. (1978). Γνωμοδότηση στα ΠοινΧρον, 361-362.

Αρβανίτης Β. (2022). Η δέσμευση προϊόντων εγκλήματος υπό το φως του Ν. 4816/2021, ΠοινΔικ, 550-554.

Διονυσοπούλου Α. (2000). Η δήμευση των προϊόντων εγκληματικής δραστηριότητας. Παρατηρήσεις και de lege ferenda προτάσεις στις διατάξεις του Ν. 2331/95, Υπεράσπιση, 793-805.

Διονυσοπούλου Α. (2006). Πότε ένα περιουσιακό στοιχείο προέρχεται από εγκληματική δραστηριότητα;, ΠοινΧρον, 361-366.

Διονυσοπούλου Α. (2021). Παρατηρήσεις στην ΑΠ 45/2021, ΠοινΧρον, 691-692.

Καϊάφα-Γκμπάντι Μ. (2013). Η δήμευση των προϊόντων του εγκλήματος στο πλαίσιο της Ε.Ε.: Η πρόταση της Επιτροπής του 2012 και οι νέες προκλήσεις για το κράτος δικαίου, ΠοινΧρον, 401-409.

Λιαπάκη Κ. (2021). Η Δήμευση εξεταζόμενη υπό το πρίσμα του Νέου Ποινικού Κώδικα, ΠοινΔικ, 1344-1359.

Μαργαρίτης Λ., Νούσκαλης Γ, Παρασκευόπουλος Ν. (2016). Ποινολογία, 8^η έκδ., Σάκκουλας, 38-48

Πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ανάκτηση και τη δήμευση περιουσιακών στοιχείων, Βρυξέλλες, 25.5.2022, COM(2022) 245 final, 2022/0167(COD)

Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε. (2006). Για ένα νέο ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ΠοινΧρον, 865-873.

Τσαγκαλίδης Α. (2022). Η δέσμευση περιουσιακών στοιχείων στο πλαίσιο ποινικών και συναφών διαδικασιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Διδακτορική Διατριβή, Νομική Σχολή ΕΚΠΑ.

Τσόλιας Γρ. (2004). Η κατάσχεση και η δήμευση αντικειμένων σε βάρος τρίτων

προσώπων και η αντισυνταγματικότητα αυτών, ΠοινΔικ, 1012-1029

Φαμπρικήρη Α., (2021). Η δήμευση σε βάρος τρίτου (με αφορμή την απόφαση του ΔΕΕ της 14^{ης} Ιανουαρίου 2021 στην υπόθεση C-393/19), *The Art of Crime*

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Alagna F. (2014). Non-Conviction Based Confiscation: Why the EU Directive is a Missed Opportunity, 447-461.

Aghenitei M. (2013). Confiscation of criminal proceeds in the European Union Criminal Law, 1-5.

European Commission, Impact Assessment, Accompanying document to the Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on the freezing and confiscation of proceeds of crime in the European Union, 12-3-2012, SWD(2012) 31 final.

Europol, (2011). Αξιολόγηση απειλών όσον αφορά το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση «A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organized crimes»

Marguery T. (2013). European Union Fundamental Rights and Member States Action in EU Criminal Law, *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 282-301.

Montaldo S. (2015). Directive 2014/42/EU and Social Reuse of Confiscated Assets in the EU: Advancing a Culture of Legality, *Ne Journal Of European Criminal Law*, 195-212.

Nelen H. (2004). Hit them where it hurts the most? The proceeds-of-crime approach in the Netherlands, *Crime Law and Social Change*, 517-534.

Pavlidis G. (2019). Learning from Failure: Cross - Border Confiscation in the EU, *Journal of Financial Crime*, 1-8.

Simonato M. (2017). Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains, 1-14.

Νομολογία

ΕΔΔΑ, 5.7.2005, Van Offeren v. the Netherlands, 2005

ΕΔΔΑ, 1.3.2007, Geerings v. the Netherlands

ΕΔΔΑ, 1.7.2007, Dassa Foundation a. Others v. Liechtenstein

ΕΔΔΑ, 4.10.2010, Denisova a. Moiseyeva v. Russia

ΕΔΔΑ, 4.10.2011, Α.Ζ. και Β.Ζ. κατά Ελλάδας (υπόθεση «Ζαφρανά»)

ΕΔΔΑ, 10.7.2012, Silickiene v. Lithuania

ΕΔΔΑ, 24.3.2014, Varvara v. Italy

ΕΔΔΑ, 30.4.2015, Παραπονιάρης κατά Ελλάδας

ΕΔΔΑ, 30.4.2015, Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδας

ΕΔΔΑ, 20.9.2016, Gogitidze and others v. Georgia

ΕΔΔΑ, 28.6.2018, G.I.E.M. S.R.L. a. Others v. Italia

ΕΔΔΑ, 5.7.2021, Arcuri and Others v. Italy

ΕΔΔΑ, 5.7.2021, Philips v. UK

ΔΕΕ, C-845/19 και C-863/19

ΔΕΕ, C-379/08 , C-380/08, C-12/11, C-402/05

ΔΕΕ, C-430/21